

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Факультет психології та соціальної роботи

кафедра практичної та клінічної психології

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

**"Дослідження впливу гендерних конструктів особистості на поведінку в
конфлікті"**

**"Study of the influence of gender constructs of personality on behavior in
conflict"**

Виконала: студентка денної форми навчання
спеціальності 053 Психологія

Цінцадзе Марія Аміранівна

Керівник: доцент, к. психол. н. Смокова Л.С.

Рецензент: к. психол. н., доцент кафедри практичної
психології ОНМУ Чумаєва Ю.В.

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри
№ 4 від 27 листопада 2023 р.

Завідувач кафедри

(підпис)

Захищено на засіданні ЕК
протокол № __ від _____ 202_ р.

Оцінка _____ / _____ / _____
(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)

Голова ЕК

(підпис)

Одеса – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ ТА ФЕНОМЕН КОНФЛІКТУ В ПСИХОЛОГІЧНОМУ АСПЕКТІ	6
1.1. Сучасні підходи до вивчення феномена конфлікту	6
1.2. Міжособистісний конфлікт у типології конфліктів	11
1.3. Статеві та гендерні чинники, що впливають на поведінку особистості в конфлікті	21
1.3.1. Диференціація конфліктної поведінки в залежності від статі	21
1.3.2 Гендерні особливості репертуару поведінки особистості	25
1.3.3. Фемінність та маскулінність як важливі чинники конфліктної поведінки	30
Висновки до першого розділу	36
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ І МЕТОДИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	39
2.1. Організація емпіричного дослідження	39
2.2. Методичний апарат емпіричного дослідження	41
Висновки до другого розділу	46
РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ГЕНДЕРНИХ КОНСТРУКТІВ ОСОБИСТОСТІ НА ПОВЕДІНКУ В КОНФЛІКТІ	48
3.1. Фемінність і маскулінність як психосоціальні конструкти особистості	48
3.2. Взаємозв'язок ступеня конфліктності з конструктами фемінності та маскулінності	67
3.3. Коефіцієнт потенційної конфліктності особистості: фактор частоти міжособистісних конфліктів	71
Висновки до третього розділу	74
ВИСНОВКИ	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	80
ДОДАТКИ	87

ВСТУП

Актуальність дослідження: Сучасне суспільство визначається складною інтеракцією між різними соціокультурними, економічними та політичними факторами, які впливають на поведінку та взаємодію людей. Один із важливих аспектів цієї взаємодії є конфлікт, що відображається у великій кількості сфер життя, від особистих відносин до глобальних політичних криз.

Виникають конфлікти з різних причин, і їх розв'язання часто вимагає не тільки раціонального аналізу ситуації, але і врахування внутрішніх особистісних факторів. Одним із цих важливих факторів є гендерні конструкти особистості. Соціальні конструкти, пов'язані з гендером, завжди відігравали важливу роль у формуванні і регулюванні поведінки людей у різних сферах суспільства. Такі конструкти визначають, як індивід відчуває, сприймає та виконує свої ролі у сім'ї, на роботі, в громадському житті та, безумовно, у взаємодії під час конфліктів. Гендерна ідентичність та соціокультурні очікування щодо чоловіків та жінок можуть значно вплинути на сприйняття та реакцію на конфліктні ситуації.

Тож актуальність даної дослідницької роботи також полягає в тому, що вона допомагає розглянути питання, як гендерні конструкти формують і модифікують поведінку в конфліктних ситуаціях. Дослідження впливу гендерних конструктів особистості на поведінку в конфлікті стає актуальною проблемою сучасного суспільства, оскільки ця тема співвідноситься із загальними питаннями гендерної рівності, конфліктології та психології міжособистісних відносин.

Проблема "конфліктів" завжди була предметом інтенсивного дослідження, і низка видатних науковців внесли значний внесок у розуміння цієї теми, розширюючи наше знання про особливості різних типів, видів, та факторів, впливаючих на конфліктність. Протягом останнього десятиріччя, як українська, так і зарубіжна наукова спільнота демонструють значний інтерес до вивчення динаміки конфліктів з огляду на різні психологічні особливості

особистості - серед них й зарубіжні класики Е.Фром, Ч.Дарвін, К. Маркс, Р.Сапольські, Д.Бернс, Д. Карнеги так й актуальні вітчизняні дослідники В.Галаган, Г.Ложкін, А.Берлач, О.Отич, О.Фурса, Н.Повякель, Л.Березовська, О.Юрков, М.Синишина.

Серед українських дослідників, які присвятили свої наукові зусилля вивченню впливу гендерних конструктів на різні сфери життя особистості, варто відзначити імена таких авторів, як Т.Коломієць, С.Кондратюк, Т.Говорун, Н.Батрін, А.Уханова.

На цьому тлі ця дипломна робота вписується в активний науковий діалог щодо гендерної динаміки конфлікту та має на меті спрямувати увагу на нові аспекти впливу гендерних конструктів на поведінку в конфлікті.

Мета дослідження: дослідити вплив гендерних конструктів на поведінку в конфлікті.

Завдання дослідження:

1. Провести аналіз теоретичних аспектів феномену "конфлікту" у міжособистісному контексті.
2. Теоретично дослідити вплив статевих та гендерних чинників (фемінні та маскулінні конструкти) на поведінку особистості в конфлікті.
3. Провести емпіричне дослідження конструктів маскулінності та фемінності в міжособистісній конфліктній взаємодії та зробити якісний опис отриманих даних дослідження.

Об'єкт дослідження: міжособистісна конфліктна взаємодія.

Предмет дослідження: конструкти маскулінності та фемінності особистості у міжособистісній конфліктній взаємодії.

Методи дослідження:

- *теоретичні методи:* аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення і систематизація теоретичних концепцій і положень;
- *емпіричні методи:* спостереження, психодіагностичні методики "Полорольовий опитувальник" С.Бем; методика діагностики міжособистісних стосунків Т.Лірі; методика ММРІ (СБДЛ) Л.Н.Собчик; методика "Малюнок

чоловіка і жінки" Н.М.Романової; тест "Чи схильні Ви до конфліктів" Н.Ф.Вишнякової;

- *математико-статистичні методи*: обробка результатів дослідження за допомогою ϕ^* - критерій Фішера, факторного аналізу. Аналіз емпіричних даних здійснювався за допомогою статистичного програмного пакету IBM SPSS Statistics 26.0.

Організація і база проведення емпіричної роботи. Емпіричне дослідження проводилося у змішаному форматі - офлайн та онлайн за допомогою Google Forms. Респондентами були студенти ВНЗ м.Одеси (ОНУ ім. І. І. Мечникова, Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського) та представники різних професій (співробітники ОНДІСЕ, айтівці, психологи та інш.) віком від 21 до 35 років - загалом 167 осіб (225 осіб - на етапі відбору та формування груп досліджуваних).

Практична значущість роботи: результати дослідження можуть бути використані при розробці програм та ініціатив, спрямованих на підвищення гендерної рівності та соціальної справедливості; отримані матеріали можуть бути корисними для фахівців з конфліктології та соціальної роботи, які працюють з сім'ями, парами та індивідами у конфліктних ситуаціях.

Структура роботи: загальний обсяг тексту 95 сторінок, з яких яких основного тексту - 86 сторінок. Робота складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, містить 8 таблиць, 11 рисунків та 2 додатка. Список літератури складається з 70 джерел.

РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ ТА ФЕНОМЕН КОНФЛІКТУ В ПСИХОЛОГІЧНОМУ АСПЕКТІ

1.1. Сучасні підходи до вивчення феномена конфлікту

Проблема конфліктів, чи то соціальних, виробничих, міжособистісних або інших, є невід'ємною частиною життя в будь-якому суспільстві, оскільки вони присутні в різних сферах і явищах. У галузі соціології, на основі лінійного підходу до еволюції суспільства, була сформульована теорія, відома як "Теорія безконфліктності". За цією теорією конфлікти, які виявляються через антагоністичні взаємодії, розглядалися як деструктивні явища, які суттєво стресують учасників та сприяють дестабілізації суспільства. Ця ідея про конфлікти передбачала їхнє відкидання в ролі забезпечення стійкості та безперервного розвитку, відповідаючи думці, що вони заважають цим процесам [45].

Проте ця теорія не враховувала нормативні, передбачувані та інтеграційні функції конфліктів, які можуть призвести до структурних змін і відкривають шлях до нових можливостей розвитку. Ці функції дозволяють розглядати конфлікти як засіб виявлення альтернатив та переходу до нового рівня якості, проте їх роль практично не досліджувалася.

На сьогоднішній момент вчені структурували та описали різні методи дослідження конфліктів, включаючи *диспозиційний, ситуаційний, рецепторний, онтологічний та системний підходи*.

Конфлікти допомагають виявити різноманітні проблеми, пов'язані з основними людськими потребами, такими як безпека, самовизначення, ідентифікація як індивіда або частини групи, а також можливості для реалізації надій та очікувань.

Як соціальне явище, що виникає природним чином в громадському житті, конфлікти набувають різних форм і типів залежно від соціокультурного контексту. Слово "конфлікт" походить від латинського слова

"conflictus", що означає "столкнення" [53]. Конфлікти мають унікальні властивості, зовнішні вияви та відносини. Зазвичай поняття конфлікту охоплює наступні аспекти:

1. Це соціальне явище, обумовлене природою суспільного життя.
2. Конфлікт є усвідомленим та обдуманим діянням.
3. Цей феномен широко поширений і присутній всюди.
4. Конфлікт представляє собою взаємодію, де сторони зіткнення, протистоять одна одній, захищаючи свої інтереси, погляди та позиції.
5. Це також психологічна боротьба, яка виникає під час спільного існування суперечливих імпульсів, бажань або тенденцій.
6. Конфлікт - це передбачуване явище, піддається регулюванню та управлінню [27].

Поняття конфлікту стало терміном відносно нещодавно. Вважається, що перше визначення конфлікту на території СРСР було представлено А.Р. Лурією в 1930 році. Аналіз досліджень українських вчених з конфліктів дозволив сформулювати більш чітке уявлення про конфлікт. Тепер конфлікт визначається як міжособисті труднощі, внутрішні переживання, кризові явища та зіткнення алгоритмів.

Можливо, з цього моменту стала важливою характеристикою конфлікту, як окремої форми протиріч у системі, усвідомлення того, що конфлікт не виникає через абстрактні явища, а скоріше через відносини між конфліктуючими сторонами, які супроводжуються емоційним напруженням та переживаннями. Це підкреслює, що характер взаємодії між суб'єктами в певній ситуації визначає ступінь конфліктної поведінки.

Узагальнюючи визначення, представлені українськими дослідниками, ми можемо виділити та структурувати їх за часом, щоб продемонструвати еволюцію онтологічного розуміння поняття "конфлікт":

- Реакція пристосування системи на неспецифічне обурення зовнішнього середовища що відбувається шляхом перебудови структури системи [27];

- процес крайнього загострення суперечностей та боротьби двох чи більше сторін соціальної взаємодії, який супроводжується негативними емоціями [32];
- є сукупністю об'єктивних і суб'єктивних передумов, наслідком взаємодії різноспрямованих прагнень, що постають у найрізноманітніших комбінаціях [42];
- активні взаємо спрямовані дії опонентів для реалізації своїх цілей, забарвлені сильними емоційними переживаннями [15];
- це зіткнення різноспрямованих сил (цінностей, інтересів, поглядів, цілей, позицій) суб'єктів взаємодії [6];
- це зіткнення протилежно спрямованих, несумісних одна з одною тенденцій у свідомості окремо взятого індивіда, в міжособистісних взаємодіях або міжособистісних відносинах індивідів або груп людей, які пов'язані з гострими негативними емоціями та переживаннями [34].

З урахуванням загальноприйнятого розуміння конфлікту як зіткнення інтересів, поглядів і сил, психологічна наука та прикладна конфліктологія можуть прийняти наступне визначення конфлікту: конфлікт - це природне явище у соціальних відносинах між індивідами з різними характеристиками, що виражається у формі зіткнення несумісних поглядів, позицій і інтересів, а також у протистоянні двох або більше сторін, кожна з яких переслідує свої цілі.

Проте важливо розуміти, що не існує універсального визначення конфлікту. В будь-якому визначенні слід враховувати кілька ключових аспектів, включаючи соціальну природу конфлікту та його закономірний характер як частину взаємодії в суспільстві, а також акцент на зіткненні та протистоянні сторін, управлінні конфліктом та можливості впливу особистих особливостей на конфліктну поведінку [6].

Незважаючи на різноманітність причин виникнення конфліктів, їх різні форми та неоднозначні наслідки, вони є засобом спілкування та взаємодії в реальному житті. Конфлікти також служать ефективним інструментом

розвитку різних соціальних систем, включаючи організації. В.С. Петрінко вказує: «...Розвиток суспільства, людини, її діяльності, взаємодії із соціальним середовищем, міжособистісних взаємин у громаді пов'язаний із суперечностями, загострення яких сприяє появі конфлікту. Уникнути його неможливо, але позбутися деструктивних наслідків людина спроможна шляхом його конструктивного розв'язання», вказано на сторінці навчального посібника [34, 18]. Фактично, конфлікти виникають із зіткнення дій або протиріч у спілкуванні – «... при всіх плюсах і мінусах конфліктів вони є неминучими і, більше того, – найчастіше необхідними. Іноді конфлікт є єдино вірним способом розв'язання складної проблеми» [32, 4].

Основними учасниками та суб'єктами будь-якого конфлікту є люди. Кожен конфлікт представляє собою зіткнення між суб'єктами, у кожного з яких є свої унікальні внутрішні умови, інтереси, мотиви, установки, напрям активності, норми поведінки та регулювання діяльності. Тому психологічні характеристики конфліктуючих осіб грають важливу роль у розумінні внутрішніх детермінант конфліктів, передбаченні їхніх результатів, виборі відповідних стратегій управління та вирішення конфліктів [14].

Особистісні особливості, як відомо, сильно впливають на конфліктну поведінку. Цей принцип признається багатьма та робить психологію конфліктів важливою складовою конфліктології. В даний час вона є основою для наукових та практичних аспектів управління та вирішення конфліктів [38].

Вивчення конфліктів викликало інтерес учених ще з давніх часів. Наприклад, Ч.Дарвін досліджував боротьбу видів за виживання, де важливим елементом було явлення індивідів з генетичними аномаліями, що сприяли виживанню. Ці генетичні адаптації, що виникли внаслідок конфлікту за виживання, призводять до появи нових видів.

3. Фрейд розглядав внутрішню боротьбу різних психодинамічних сил за контроль над "Его" людини. Він передбачав, що через цю внутрішню

боротьбу індивіди розвивають свою індивідуальність і інтуїцію, намагаючись зрозуміти та змінити свої внутрішні конфлікти.

К. Маркс, виходячи з діалектичної філософії, розробив політичну та економічну теорію, стверджуючи, що конфлікт є неunikним у житті суспільства. Він бачив конфлікт як засіб для створення змін і вважав, що зміни, викликані конфліктом, призводять до поліпшення умов життя людини. Всі троє вчених надавали конфлікту позитивні та необхідні властивості, бачачи як сприятливі, так і кошовні наслідки цього явища [5].

Спочатку поняття "конфлікт" мало значення "бійки, битви, боротьби", охоплюючи лише фізичне зіткнення та боротьбу між двома сторонами. Пізніше його значення розширилося, включаючи гостре розходження або протиставлення інтересів, ідей, цілей, мотивів. Таким чином, термін включав у себе не лише фізичний опір, але й його психологічні аспекти.

Як відзначається в "Психологічній енциклопедії", конфлікт - це актуалізоване протиріччя, зіткнення протилежно напрямлених інтересів, цілей, позицій, поглядів суб'єктів взаємодії або опонентів (від лат. *opponentus* - заперечуючий) і навіть зіткнення самих опонентів [35]. Це в багатьох відношеннях визначило спрямування психологічних досліджень конфліктів.

З наведених визначень конфлікту видно, що важливими визначаючими елементами конфлікту є взаємини суб'єктів (рівень відносин) та ставлення конфліктуючих сторін до предмету конфлікту в даній ситуації. Конфлікт не завжди обов'язково є негативним, що підтверджується відповідним набором причин виникнення конфлікту, особливостями проблемних ситуацій, типами поведінки та характеристиками самих конфліктуючих сторін (як індивідів, так і формованих груп).

Було визначено коло понять, необхідних для кращого розуміння сутності конфлікту та його впливу на психологічні детермінанти конфліктної поведінки, з урахуванням конструктів чоловічості та жіночості.

Отже, можна зробити висновок, що конфлікт має складну природу, що обумовлює різноманітні точки зору на його типологію, причини виникнення, а також стратегії та методи вирішення.

1.2. Міжособистісний конфлікт у типології конфліктів

Дослідження різноманітних визначень конфлікту привело нас до розгляду типології конфліктів. Термін "типологія" у Тлумачному словнику української мови трактується як вид наукової систематизації, класифікації чогось за спільними ознаками [47]. Цей метод використовується для порівняльного вивчення важливих характеристик, взаємозв'язків, функцій, рівнів організації об'єктів. У контексті типології конфліктів застосовуються ключові логічні форми, такі як тип, класифікація, систематика і таксономія.

Систематика, особливо в біології, є наукою, яка вивчає різноманіття всіх існуючих і вимерлих організмів, їх взаємозв'язки та родинні зв'язки між різними групами (або таксонами), такими як популяції, види, роди, родини і так далі. Основною метою систематики є визначення через порівняння специфічних характеристик кожного виду та вищезгаданого таксона, а також виявлення загальних властивостей у різних таксонів. Систематика прагне до створення повної системи класифікації органічного світу та базується на принципі еволюції та даних всіх біологічних дисциплін. Її важлива теоретична і практична цінність полягає в тому, що вона допомагає орієнтуватися в великому різноманітті живих істот.

Таксономія, що походить від грецьких слів "taxis" (що означає "розташування," "структура," "порядок") і "nomos" (що означає "закон"), є теорією класифікації та систематизації складних сфер реальності, які зазвичай мають ієрархічну структуру, такі як органічний світ, об'єкти географії, геології, лінгвістики, етнографії і так далі. Цей термін був вперше запропонований швейцарським ботаніком А. Декан্ডолем в 1813 році і тривалий час використовувався як синонім для систематики. У 60-70-х роках

XX століття з'явилася тенденція визначати таксономію як підрозділ систематики, який вивчає систему таксономічних категорій, що позначають підпорядковані групи об'єктів, або таксони.

Результати типології призводять до визначення кількох видів конфліктів. У цьому контексті термін "тип" служить основною одиницею для поділу безлічі конфліктів на основі обраного критерію класифікації. Проте наша думка полягає в тому, що визначення та відмежування типології, систематики та таксономії як основних методів класифікації не завжди є оптимальним. Це пов'язано з тим, що термін "типологія" в значній мірі схожий на термін "класифікація", тоді як таксономія, починаючи з 1960-1970 років, визначена як частина систематики. У першому випадку класифікація означає поділ на групи, категорії або класи, а в другому вона представляє систему, через яку виконується класифікація чогось.

Широкий спектр конфліктних ситуацій створює виклик для дослідників, які стикаються з ними при спробі класифікації. Наразі ми не знайшли наукових досліджень, присвячених докладному аналізу типології конфліктів у вітчизняній конфліктології. Спрощено, це пов'язано з тим, що під час вивчення конфліктів виявляється безліч різних аспектів та протиріч, які роблять складною їх докладну типологізацію [52].

Конфлікти можуть суттєво відрізнятися за своєю природою, тривалістю, ступенем емоційного напруження і наслідками для учасників, проте в них завжди є одна ключова загальна риса: вони завжди пов'язані з різними інтересами, цілями та індивідуальними особливостями людей, що, в цілому, часто буває важко узгодити або поєднати. З цієї причини конфлікти виникають практично скрізь: всередині сім'ї, на робочому місці, в бізнесі, в громадській чи політичній діяльності, між індивідами і групами, представниками різних соціальних класів та національностей, а також між регіонами та державами.

Більше того, людина не завжди усвідомлює причини своїх сильних, але неявних побудов або переживань. Її власні дії можуть здаватися нелогічними

та суперечливими, і, незважаючи на бажання, керувати цими аспектами своєї психології може бути складним. У цьому контексті можна стверджувати, що конфлікти мають різноманітну природу, що призводить до їхніх різноманітних проявів. Це робить їх дослідження надзвичайно складним, оскільки конфлікти представляють собою складне наукове поле.

А.Я. Анцуповим та А.І. Шипиловим було запропоновано базову типологію конфліктів, яка дозволяє визначити область об'єктів дослідження в конфліктології і виділити найбільш загальні структурні елементи. Ця типологія включає конфлікти, в яких бере участь людина, такі як соціальні та внутрішньо людські конфлікти, а також зооконфлікти. За цією базовою класифікацією ми акцентуємо увагу на конфліктах, в яких бере участь людина, зокрема на соціальних і внутрішньо людських конфліктах, бо саме вони дозволяють докладніше розглядати конфлікти як складні, системні та динамічні явища, з урахуванням соціально-психологічних, статевих, вікових, когнітивних і гендерних характеристик осіб, що беруть участь у конфліктних взаємодіях [43].

При аналізі характеру конфлікту виділяють два основні рівні його прояву: внутрішній і зовнішній. Оскільки об'єктом дослідження психології є особистість, яка обов'язково є членом якоїсь групи, конфлікти можуть бути класифіковані як особистісні, включаючи внутрішні конфлікти, міжособистісні та міжгрупові [48].

І. Внутрішньолюдські конфлікти аналізуються за допомогою двох основних методологічних підходів.

Функціональний підхід відрізняється тим, що він виділяє різні типи, стратегії та результати конфліктних взаємодій учасників. Цей підхід передбачає, що характер конфлікту (конструктивний або деструктивний) залежить від особливостей учасників конфлікту (їх установок та навичок у веденні конфлікту), конкретної ситуації, в якій конфлікт розвивається, а також інших атрибутів, пов'язаних з контекстом конфлікту. У цьому підході існує безліч змінних, які безпосередньо впливають на хід конфлікту.

Методологічний підхід, заснований на описовому моделюванні ключових феноменологічних характеристик конфліктів, спрямований на розробку загальної теорії. Цей підхід виходить з векторної топологічної схеми, запропонованої К.Левіном. Він розглядає конфлікт як ситуацію, в якій на індивіда одночасно діють сили, спрямовані в протилежних напрямках та мають приблизно однакову силу. У цьому контексті існують три можливі сценарії розвитку конфлікту. По-перше, сценарій "віслюка Бурідана", коли людина стоїть перед вибором між двома позитивними альтернативами приблизно однакової цінності. По-друге, ситуація, коли суб'єкт перебуває між двома негативними альтернативами. І, нарешті, третій сценарій, коли на людину одночасно діють сили з протилежними напрямками. Таким чином, що ці схеми успішно відображають загальну сутність конфлікту та його механізми розвитку, незалежно від контексту та особистих особливостей учасників [26].

Цей методологічний підхід, розроблений К. Боулдінгом, підкреслює загальні елементи, динамічні форми та характеристики, які притаманні всім конфліктам. Це призводить до висновку, що аналіз та вивчення загальних "конфліктних" складових може сприяти розробці універсального методу представлення конфлікту в найрізноманітніших контекстах.

Ідея К.Боулдинга полягає в тому, що під час взаємодії двох суб'єктів, навіть в абстрактних умовах, виникають рух та напруження в загальному поведінковому просторі та за його межами. Цей рух регулюється двома основними силами: конфліктною силою, що виникає через несумісність цілей учасників в загальному поведінковому просторі, та силою співпраці [59].

Г.В.Ложкін та Н.І.Пов'якель розробляють опис внутрішньоособистісних конфліктів, використовуючи основні поняття з різних психологічних шкіл. Вони класифікують внутрішньоособистісні конфлікти як мотиваційні, когнітивні та рольові [27].

Підкатегорію когнітивних конфліктів виділяє Л.Фестінгер за допомогою поняття "когнітивної дисонансу" [50]. Когнітивний дисонанс

виникає, коли людина одночасно має два взаємовиключних уявлення (знання, ідеї), сукупність яких викликає у неї стан конфлікту та дискомфорту. У такій ситуації в людини природно виникає прагнення позбутися неприємного стану, що можливо лише за умови приведення її уявлень у відповідність одне до одного або зміни, трансформації одного з них. Усі ці явища приймають характер конфлікту лише у тому випадку, коли подолання дисонансу переживається як складна психологічна проблема, що зачіпає значущі для людини уявлення, переконання, цінності й тому робить її вирішення важким. [34].

Рольовий конфлікт, з свого боку, може бути поділений на два підтипи.

1) Перший підтип - *внутрішньорольовий конфлікт*. Його суть полягає в тому, що, як правило, кожна соціальна роль включає в себе декілька більш специфічних ролей, утворюючи свого роду рольовий кластер або групу. Не всі складові цього кластера можуть виявлятися одночасно: деякі ролі можуть бути виражені, тоді як інші залишаються схованими. Це явище отримало назву "кластерний ефект" і було запропоновано Дж.Морено. Внутрішньорольовий конфлікт виникає, коли людина відмовляється від однієї або декількох ролей з цього кластера.

2) Відповідно, другий підтип - *міжрольовий конфлікт* - виникає, коли порушується баланс між рівноправними ролями людини, або коли деякі з цих ролей повністю відкидаються.

Слід відзначити, що вивчення рольових конфліктів не обмежується розглядом внутрішньо- та міжрольових конфліктів. До цієї групи конфліктів також можна віднести конфлікти "Я-роль", які базуються на різницях між вимогами ролі та можливостями особистості. Це конфлікт, що виникає в ситуаціях, коли різні рольові позиції особистості (і відповідна рольова поведінка) виявляються несумісними [32].

II. Зовнішній конфлікт проявляється у формі різних суперечностей між різними суб'єктами на різних рівнях, включаючи групи, держави та інші. Цей тип конфлікту може бути як міжособистісним, так і міжгруповим. Проте слід

зауважити, що внутрішній конфлікт повинен розглядатися більш розгорнуто, оскільки він виникає задовго до формування та розвитку особистості, хоча в цьому випадку він проявляється на інших рівнях. У всіх випадках та на всіх рівнях прояву конфлікту передбачається внутрішня психологічна напруга серед учасників конфлікту. Глибина переживання внутрішнього конфлікту у особи може варіювати, а структура конфлікту може бути різноманітною і залежати від рівня розвитку учасників конфлікту, ступеня самовизначення, самосвідомості та знань.

Далі детальніше розглянемо міжособистісні конфлікти. Психологічні дослідження міжособистісних конфліктів на сьогодні є найбільш поширеними. Це пов'язано з тим, що в структурі міжособистісних конфліктів не лише обмежена кількість учасників (зазвичай двоє, тому їх називають парціальними), але і переважають дві основні ситуації. По-перше, опоненти можуть переслідувати несумісні цілі або виражати протилежні цінності. По-друге, вони можуть конкурувати за досягнення однієї і тієї ж самої цілі, яку може досягти тільки одна зі сторін. На відміну від інших видів конфліктів, міжособистісний конфлікт має багато різноманітних і складних причин, що лежать в його основі.

Причини виникнення міжособистісних конфліктів можуть бути різноманітними і мати різну природу. Ці причини передують самому конфлікту і можуть виникнути в певних ситуаціях, що розвиваються в ході соціальної взаємодії між суб'єктами.

Міжособистісні конфлікти можуть бути спричинені психологічною антипатією, активною антипатією на основі значущих особистісних відмінностей, а також можуть мати реальні причини, пов'язані з виробничими або організаційними аспектами.

Проте часто недостатній рівень загальної культури, низький рівень вихованості і невміння вести професійне спілкування та організовувати взаємодію в організації призводять до того, що виробничий або організаційний конфлікт швидко перетворюється в міжособистісний. Це

проявляється в умінні вести дискусії, коректно сперечатися, переконувати і в небажанні визнавати право іншого співробітника, особливо підлеглого, на власну точку зору, на вирішення проблеми і вираження власної позиції. Також низький рівень культури професійної взаємодії проявляється в небажанні або нездатності враховувати інтереси і прагнення всіх учасників колективної діяльності [8].

Міжособистісний конфлікт може виникнути з різних причин. По-перше, умови спільної діяльності можуть сприяти його виникненню. Наприклад, тривале перебування в ізольованому та обмеженому просторі, такому як космічний корабель, підводна лодка або шахта, може створити надзвичайно напружену психологічну обстановку. В таких умовах міжособистісні конфлікти можуть стати головним джерелом напруги та негативних взаємодій.

По-друге, психологічна несумісність також може сприяти виникненню міжособистісних конфліктів. За думкою Г.Ложкіна та Н.Пов'якеля, міжособистісні конфлікти часто мають внутрішньоособистісне походження, оскільки соціальна поведінка залежить не так від зовнішніх обставин, як від індивідуальних особливостей людини. По-третє, міжособистісні конфлікти можуть мати об'єктивні причини:

1. Соціально-психологічні:

- прагнення до влади;
- психологічна несумісність;
- незбалансована рольова взаємодія;
- взаємні симпатії та антипатії;
- обмежені можливості для децентрації;
- етнопсихологічні особливості;
- особливості менталітету;
- непорозуміння між людьми.

2. Особистісні:

- вік;
- статеві особливості;
- когнітивні складові;
- рівень претензій;
- гендерні конструкти;
- рівні самооцінки.

3. *Об'єктивно-суб'єктивні:*

- різні методи оцінки результатів;
- конкурентна взаємодія;
- природні зіткнення інтересів;
- напружені міжособистісні відносини;
- значущі втрати та спотворення інформації;
- стереотипи конфліктного вирішення;
- динаміка життя.

4. *Організаційно-управлінські та професійні:*

- організаційно-управлінські;
- функціонально-організаційні;
- структурно-організаційні;
- особистісно-організаційні;
- ситуативно-управлінські [27].

Дійсно, конфліктні ситуації можуть викликати різноманітні поведінкові реакції у різних осіб, і кожна людина має свій унікальний стиль реагування на конфлікт. Цей стиль реагування пов'язаний з індивідуально-особистісними особливостями, темпераментом, статтю, гендерними особливостями, віком, а також ступенем конфліктності як особистісною характеристикою [24].

Конфліктність як особистісна риса включає в себе властивості індивідуальності, які проявляються на індивідуальному рівні і виявляються в поведінкових реакціях, сприйнятті соціальних ситуацій і взаємодії з іншими людьми. Точно тому в аналізі причин міжособистісних конфліктів важливо

враховувати гендерні, статеві, когнітивні та вікові особливості кожної особи [40].

Але, окрім особистісних особливостей, значущий вплив на виникнення міжособистісних конфліктів мають ситуаційні фактори. Випадкові обставини, контекст, соціокультурне оточення та інші зовнішні чинники можуть створити сприятливі умови для виникнення та ескалації конфлікту.

Виходячи з вищезазначених концепцій, можна сформулювати залежність міжособистісної поведінки в конфлікті від кількох важливих складових. Ця ідея базується на "Теорії поля" Курта Левіна.

"Теорія поля" була розроблена К. Левіном, який вважав, що для розуміння поведінки необхідно враховувати всю ситуацію в цілому, тобто гештальт-ситуацію. Він створив систему поглядів, яку часто називають "неогештальтом". Левін надихався математичними побудовами топології та фізичною теорією поля. Він відмовився від аристотелівського підходу до науки, виключаючи акцент на минулому чи майбутньому, причинах чи наслідках, та розглядав психологію як галузь наукового дослідження, не пов'язану ні з біологією, ні з фізикою, ні з жодною іншою природною наукою.

На відміну від багатьох теорій, які не приділяють увагу індивідуальним відмінностям, теорія поля Курта Левіна акцентує саме на них. Левін вважав, що сприйняття навколишнього середовища залежить від імпульсу, який виходить із самого середовища, і що цей імпульс, в свою чергу, впливає на подальше сприйняття. Середовище (E) оточує людину (P), але при цьому людина ніколи не зливається з навколишнім середовищем, і середовище ніколи не стає частиною людини. Між ними існують психологічні межі, які дозволяють змінам в середовищі (E) впливати на зміни в особистості (P), і навпаки.

Психологічне середовище розділяється на різні області, кожна з яких має більш чи менш проникливі межі. Ці області формують "валентності", які визначають привабливість або відторгнення елементів середовища, таких як цілі або об'єкти цільової уваги. Кожна конкретна "валентність" в різних

областях формується і розвивається з часом відповідно до змін у розвитку людини і змін в навколишньому середовищі [36].

Теорія поля надає інструменти для опису, аналізу та передбачення індивідуальної поведінки, переважно шляхом визначення компонентів векторного поля в конкретній ситуації та встановлення напрямку та інтенсивності передбачуваного руху. Вона дозволяє передбачати, які зміни можуть відбутися у людини внаслідок її участі в певній поведінці, а також як оточуюче середовище може набутися нового або втратити попереднє значення для її майбутньої поведінки. Її підхід до аналізу поведінки враховує складні взаємозв'язки між особистістю та середовищем, що робить її корисною для дослідження конфліктів, включаючи міжособисті конфлікти, і передбачення поведінкових реакцій у різних ситуаціях [26].

Багато дослідників вважають, що основними складовими, що лежать в основі соціальної реальності, є гендерні аспекти, виражені через концепції чоловічості та жіночості. Вони представляють собою, з одного боку, вроджені психічні риси, а з іншого боку, соціокультурні конструкти, які формуються в процесі індивідуального розвитку у вигляді чоловічих і жіночих образів. На думку авторів, ці аспекти безпосередньо впливають на специфіку поведінки в конфліктних ситуаціях, оскільки відповідність соціальним ролям та образам передбачає знання типових сценаріїв взаємодії в контексті конфліктів [10].

В конкретних ситуаціях, наприклад, коли людина знаходиться в конкуренції з партнером або стикається з його конкурентною поведінкою, їй доводиться вирішувати, як реагувати. Вибір між конкурентною та кооперативною поведінкою (або навіть уникненням конфліктних ситуацій) головним чином залежить від різних аспектів ситуації, таких як характер конфлікту та оцінка партнера, а також від шаблонів поведінки, які можуть бути спостережені та описані [30].

Отже, міжособистісні конфлікти завжди є складними системами, і для глибшого розуміння їх характеристик потрібний аналіз компонентів, здатних детально описати цей тип конфлікту.

1.3. Статеві та гендерні чинники, що впливають на поведінку особистості в конфлікті

1.3.1. Диференціація конфліктної поведінки в залежності від статі

Розглянемо взаємозв'язок статевих та гендерних факторів, які впливають на поведінку особистості в контексті конфліктів.

Існують два основних підходи, які різним чином оцінюють внесок кожного з цих факторів. Перший підхід стверджує, що конфліктна поведінка чоловіків і жінок частково визначається вродженими (біологічними) відмінностями, які проявляються в різній мірі в різних культурах. Для підтвердження цієї позиції наводиться обширний антропологічний матеріал, що свідчить про те, що в більшості суспільств чоловіки мають більшу схильність брати участь у збройних конфліктах і, відповідно, виявляють більшу агресію і схильність до конфліктів. Жінки, з іншого боку, витрачають значно часу на виховання дітей і, отже, частіше проявляють меншу агресивність та схильність до конфліктів.

Другий підхід виділяє соціально-психологічні характеристики, що формують індивідуальні особливості кожної особистості і визначають її поведінку в конфліктах. Для більш докладного аналізу кожного з цих підходів розглянемо їх більш детально [3].

Протягом всіх епох та в різних культурах одним з найбільш поширених способів класифікації людей було їх розділення на чоловіків і жінок. Стать є єдиним атрибутом людства, який супроводжує нас завжди.

Проблеми, пов'язані зі статевою диференціацією, асиметрією та взаєминами між статями, не можуть бути названі новизною в сучасному мисленні. Питання, пов'язані із статтю, викликали інтерес серед видатних мислителів як минулих епох, так і сучасності. Особливо, коли мова йде про метафізику статі, тобто про якісні різниці між чоловічим та жіночим

початком, які вважаються вічними і незмінними як у давньому Китаї, так і серед філософів 19-20 століть. Метафізика статі протягом довгого часу привертала увагу представників різних філософських течій та світоглядів. Слід згадати імена, такі як Платон, Аристотель, Тенг Юцзе, Ібн Арабі, Іоанн Скотт Ориген, Альфонс Франсуа де Сад, А.Бьоме, А.Шопенгауер, О.Вейнінгер, З.Фрейд, М.Еліаде, А.Кроулі, Ю.Евола та інші. Кожне велике філософське вчення пропонувало свій унікальний спосіб пояснення причин, сутності та мети різниць між людьми на основі їхньої статевої належності. Проблема статі, у цьому контексті, залишається актуальною та важливою протягом останнього століття [12].

До нещодавнього часу, у контексті демократичних змін у різних країнах і подальшого поширення руху за жіночу рівність, питання статі часто опиняється на задньому плані суспільного свідомості і самоідентифікації. Часто його розглядали як побічний аспект, витіснений на периферію питань природних передумов, соціокультурних процесів і суспільних структур [13].

Лише в останні десятиліття люди почали активно звертати увагу на класифікацію явищ і процесів з точки зору їхньої чоловічої та жіночої природи і стали поставляти питання щодо різних смислових аспектів цієї класифікації. Погляд психологів на цю тему є важливим, оскільки вони акцентують увагу на нормах і ролях, які формують наше поведінку як "чоловічу" або "жіночу".

Систематичні дослідження цієї проблематики в основному проводяться дослідниками з-за кордону.

У вітчизняній психологічній літературі результати емпіричних досліджень, що стосуються відмінностей у поведінці та особистісних рисах між хлопчиками і дівчатками, а також чоловіками та жінками, часто представляються як незаперечні факти, які не потребують додаткової систематизації, обґрунтування або інтерпретації. Традиційний аналіз гендерних відмінностей, у більшості випадків, обмежується вказівкою

характерних рис чоловічої та жіночої природи без глибокого міждисциплінарного аналізу чи пояснення.

Проте, враховуючи інтегральний характер людської особистості, який передбачає взаємозв'язок фізіологічних властивостей індивіда з його соціально-психологічними характеристиками, при дослідженні та поясненні гендерних відмінностей важливо звертати увагу на біологічні та фізіологічні чинники, що лежать в основі відмінностей між чоловіками та жінками. Взаємозв'язок між біологічними, фізіологічними та нейродинамічними аспектами поведінки людини, включаючи конфліктну поведінку, може бути прихований за більш високим рівнем індивідуальних характеристик - особистісних і соціально-психологічних.

На основі гіпотези Анохіна П.К. про наявність вроджених програм поведінки можна припустити, що індивідуально-біологічні властивості людини, починаючи з моменту народження, організовані у певні програми або метафункціональні системи. Тому "внутрішнє", на яке впливає "зовнішнє", не може бути вже лише у формі "умов", а також у вигляді факторів, структур, програм і причин, що лежать в основі індивідуальної поведінки. Це означає, що завдяки вродженим програмам соціальні фактори починають впливати безпосередньо після народження, можливо, навіть під час внутрішньоутробного розвитку, не на якусь не визначену біологію людини, а на специфічну біологію людства. Згідно з думкою П.Анохіна, багато з того, що зазвичай розглядається як риси, набуті після народження, насправді вже закладається в генетиці людини (біології та фізіології) і існує у вигляді "фіксованих співвідношень нервових структур". Це відкриває можливість для об'єднання різноманітних аспектів психіки на основі виявлених закономірностей і, в кінцевому підсумку, дозволяє сформулювати комплексне уявлення про гендерні відмінності в психіці людини.

Психологічна наука в цілому залишає можливість для дослідника в межах його спеціальної теми уникати врахування таких аспектів, як характер діяльності, зміст і, в деяких випадках, вік досліджуваних, але при цьому не

можна повністю ігнорувати такий фундаментальний біосоціальний аспект, як стать. Недооцінка значення статі в теоретичному плані може призвести до суттєвого уповільнення розвитку суміжних галузей психології, таких як конфліктологія, наприклад.

Проте варто відзначити, що в більшості досліджень у галузі психології та врегулювання конфліктів конфліктна поведінка аналізується, не враховуючи гендерний фактор. Крім того, ці дослідники розглядають таку поведінку виключно з точки зору традиційних різниць у статі, не звертаючи увагу на гендерний конструкт, визначений концепціями фемінності та маскулінності [20, 62].

Тим не менш, як підтверджують багато вітчизняних [11] та зарубіжних дослідників, поведінку, схильність до певних навичок, методів реагування і так далі неможливо передбачити виключно на підставі статі. Саме в цьому контексті існує нагальна потреба у вивченні міжособистої конфліктної поведінки з урахуванням впливу гендерних, статевих, та соціально-психологічних характеристик. Усе вищезазначене підкреслює необхідність глибокого аналізу конфліктної поведінки, з фокусом на "глибоких" характеристиках, таких як фемінність та маскулінність. Бути жінкою не обов'язково означає автоматично набути фемінні риси, так само як належність до чоловічої статі не завжди передбачає маскулінність. Таким чином, вивчення впливу маскулінності та фемінності на поведінку в конфлікті є актуальним та перспективним напрямком для розуміння індивідуальних особливостей в контексті конфліктної ситуації.

Таблиця 1.1

Системна модель подання основних характеристик особистості, що визначають поведінку в конфлікті

КОНФЛІКТНА ПОВЕДІНКА	
Соціально-психологічні характеристики особистості, що визначають поведінку в конфлікті	Біологічні характеристики особистості, що детермінують конфліктну поведінку

<i>Відмінності в психологічних процесах і станах</i>	<i>Відмінності в соціальних ролях та особистісних рисах</i>	Гуморальні особливості
Пізнавальні особливості	Статева ідентичність	Морфологічні особливості
Емоційні особливості	Гендерні особливості	Онтогенетичні особливості
Вольові особливості	Фемінність, маскуліність	Нейрофізіологічні особливості
Особливості психомоторики	Специфіка в проявах властивостей особистості	
Відмінності в здібностях	Міжособистісні та професійно-діяльнісні особливості	
Особливості темпераменту	Етнопсихологічні особливості	

Для більш повного розуміння сучасних концепцій психологи все частіше використовують термін "гендер" замість терміна "стать". В результаті тривалих наукових дискусій відбулося чітке відмежування між поняттями "стать" і "гендер". Проте важливо зауважити, що це розмежування не завжди є жорстким, оскільки деякі різниці у статевих характеристиках обумовлені поєднанням як соціальних, так і біологічних чинників. Саме така диференціація дозволяє досліджувати соціальні та біологічні аспекти, які впливають на міжособистісну конфліктну поведінку, незалежно один від одного [31,33]. Таблиця 1.1 описує складові, що визначають поведінку особистості в конфліктній ситуації.

1.3.2 Гендерні особливості репертуару поведінки особистості

При розгляді відмінностей між чоловіками та жінками вчені часто використовують два поняття: "стать" та "гендер". "Стать" пов'язана з фізичними характеристиками (як анатомічними, так і фізіологічними) між чоловіками та жінками, тоді як "гендер" включає аспекти психології,

соціального середовища та культури, які впливають на різницю між ними. Розрізнення між статтю та гендером грає важливу роль, оскільки деякі відмінності між чоловіками та жінками обумовлені біологічними факторами, тоді як інші пов'язані з соціокультурними особливостями. Прикладами останніх можуть бути професії, мода, обряди та інші аспекти культури [64, 65].

Важливо відзначити, що всі особистісні риси присутні як у чоловіків, так і у жінок, і відмінності скоріше мають кількісний характер. Деякі дослідники навіть наголошують, що у когнітивних здібностях схожість між чоловіками та жінками переважає над відмінностями. Наприклад, результати тестів на IQ показують подібні показники у обох статей. Однак варто враховувати, що всередині кожної статі все ж існують значні варіації, особливо висока змінність спостерігається у чоловіків [17, 31, 33].

Щодо досягнень і обмежень традиційних моделей у розгляді гендерної тематики, включаючи теорії конфлікту, сказано недостатньо. Перші спроби аналізу теорії конфлікту з урахуванням теорії соціальної конструкції гендера і гендерних систем не отримали широкого розгортання, і спроби заповнити існуючі прогалини у знаннях про цю проблему залишаються винятковими. Отже, актуальним є дослідження конфлікту з урахуванням гендерних аспектів, в рамках яких відображаються різні соціальні аспекти гендерної стратифікації суспільства, такі як маскулінність і фемінність.

Соціокультурні норми в кінцевому підсумку визначають психологічні характеристики, моделі поведінки, види діяльності і професії, які обирають жінки і чоловіки. Бути особою певної статі в суспільстві означає не лише мати певні анатомічні особливості, але також виконувати певні соціальні гендерні ролі. Гендер розглядається як соціальна конструкція, яка формується суспільством і визначає ролі та положення жінок і чоловіків у різних сферах суспільства та його інститутах, таких як сім'я, політика, економіка, культура та освіта. Антропологи інтерпретують гендер як категорію, яка може мати різні значення в різних культурах і підкреслюють, що вона є змінною [61].

Наприклад, в деяких культурах, таких як американська, чоловікам приділяється значення стійкості і витривалості для підтвердження чоловічої ідентичності, тоді як в інших культурах чоловіки прагнуть демонструвати своє сексуальне переважання. Існують культури, де визначення чоловічості пов'язане з громадянською участю, емоційною чутливістю та колективною турботою про спільність. У деяких культурах очікується, що жінки будуть рішучими і конкурентоспроможними, тоді як в інших вони повинні виявляти "природну" пасивність та залежність від чоловіків. Поняття "чоловік" і "жінка" можуть бути настільки різними в різних культурах, що їх порівняння стає не лише складним, але практично неможливим. Значення гендеру можуть змінюватися від культури до культури та на різні історичні періоди, тому для розуміння гендеру необхідно використовувати методи соціальних наук, включаючи дослідження людської поведінки [44, 46].

Ще одним важливим напрямком у поясненні гендерних відмінностей та гендерного домінування є ідея диференційованої соціалізації, тобто "навчальної" сторони процесу досягнення гендерної рівності. Вважається, що чоловіки та жінки відрізняються через те, що їх виховують і соціалізують по-різному. З моменту народження оточуючі ставляться до хлопчиків і дівчат по-різному. З часом вони набувають характерних рис характеру, поведінки та цінностей, які різні культури вважають "чоловічими" або "жіночими" [25]. Таким чином, чоловіки та жінки не обов'язково народжуються відразу різними, а стають такими в процесі соціалізації. З самого народження особистість піддається впливу гендерної системи, в якій проводяться різні символічні обряди, залежно від статі новонародженого. Наприклад, колір одягу, вид іграшок і навіть спосіб звертання до новонароджених хлопчиків та дівчат може відрізнятися в різних суспільствах. Багато досліджень, проведених за кордоном, підтверджують, що новонароджених хлопчиків частіше годують, а з дівчатками більше розмовляють [58,59,60]. Народження дитини чоловічої або жіночої статі само по собі не передбачає гендерної нерівності. Домінування не пов'язане з наявністю Y-хромосоми, а, скоріше, є

результатом формування різних цінностей і очікувань, пов'язаних з досвідом чоловіків та жінок у культурі. Тому сприйняття моделей чоловічості та жіночості в поведінці в конфлікті включає в себе також прийняття певних "політичних" ідей про те, яку поведінку очікується від жінок та чоловіків.

Формування гендерної свідомості у людей відбувається шляхом поширення та підтримки соціокультурних стереотипів, норм і правил, порушення яких може призвести до негативних реакцій з боку суспільства. Наприклад, наклейки, такі як "жінка-мужчина" або "чоловік, що веде себе, як жінка", можуть викликати серйозний психологічний тиск і навіть сприяти розвитку різних видів психічних розладів [69].

Процес формування гендерних уявлень починається в сім'ї через вплив батьків та інших членів сім'ї, продовжується в системі освіти через діяльність вихователів та вчителів, а також формується завдяки впливу культури в цілому через літературу та засоби масової інформації. Усі ці інститути шляхом різних методів і засобів вводять в свідомість дітей гендерні норми, утворюють певні очікування щодо поведінки і формують уявлення про те, якими повинні бути "справжні чоловіки" та "справжні жінки" [9].

Ці гендерні норми та очікування підтримуються на рівні суспільства за допомогою різних соціальних механізмів, таких як закони та правила, а також засобами культури, включаючи стереотипи, які активно пропагандуються засобами масової інформації. В результаті люди, діючи відповідно до очікувань, пов'язаних зі своїм гендерним статусом, підтримують гендерні відмінності на мікрорівні та, таким чином, зміцнюють системи гендерного домінування і влади.

Гендерні системи відрізняються в різних суспільствах, але вони загалом виявляють асиметрію, при якій чоловіків та все, що пов'язане з "чоловічим" або "маскулінним" (такі як риси характеру, моделі поведінки, професії і інше), вважають основними, важливими і домінуючими, тоді як жінок та все, що пов'язане з "жіночим" або "фемінним", розглядається як другорядне, неважливе з соціальної точки зору та підпорядковане.

Гендерна система в своєму суттєвому виявляє асиметричні культурні оцінки та очікування, які покладаються на людей в залежності від їх статі. З плином часу соціокультурні норми можуть змінюватися, проте асиметрія в гендерних стосунках залишається справжньою та постійною рисою практично в усіх суспільствах, де існують соціально визначені гендерні типи. Одному з біологічних статі присвоюються соціальні ролі, які в соціокультурному контексті розглядаються як вторинні.

Статева свідомість включає в себе відчуття ідентифікації з певною статтю, відображаючи статево ідентичність. Різниця в соціальних ролях, активностях, емоціях та конфліктному поведінці між чоловіками та жінками легко помітна.

Свідомість людей відіграє ключову роль у формуванні та підтримці гендерної системи. Коли ми спостерігаємо різницю в поведінці чоловіків і жінок навколо нас та чуємо, як суспільство і засоби масової інформації підкреслюють ці різниці, ми починаємо підтримувати ці очікування та відповідати їм у нашій поведінці на основі склавшихся стереотипів.

Статеворольова поведінка у маленьких дітей спочатку піддається зовнішньому соціальному впливу, але з віком діти формують власні стандарти поведінки. Як тільки цей процес завершується, діти починають контролювати свою поведінку, застосовуючи власні санкції. Цей процес саморегуляції політичної ролі поведінки у дітей описується соціально-пізнавальною теорією гендерної саморегуляції [63]. Незважаючи на те, що діти можуть отримувати інформацію від представників обох статей, дослідження показують [57], що вони часто імітують поведінку, яка відповідає їхній власній статі [23]. Це, в свою чергу, посилює статево стабільність, спонукаючи дітей шукати соціальні контакти, щоб отримувати інформацію про поведінку, яка відповідає їхній статі [54].

Проте важливо пам'ятати, що гендерна рольова соціалізація - це процес, який триває протягом усього життя людини, віддзеркалюючи змінюються обставини та новий життєвий досвід.

Існування стійких стереотипів статевої поведінки можна розглядати з точки зору когнітивних категорій, які представлені в теорії когнітивного розвитку [63] та когнітивній соціальній теорії навчання [67]. Ці стереотипи-схеми дозволяють спрощувати обробку інформації та полегшують ідентифікацію чоловічої та жіночої поведінки через категоризацію. Завдяки таким категоріям стає легше сприймати та запам'ятовувати приклади гендерної поведінки. Стійкі стереотипи формують установки, які допомагають пізнавати статеві відмінності, класифікувати їх та викликати когнітивний дисонанс, коли реальність не відповідає очікуванням.

Кожен учасник конфлікту має власне уявлення про ситуацію конфлікту. У його свідомості існує картина конфлікту: суперечності, поведінка учасників і так далі. Прогнози щодо поведінки інших будуються на основі очікувань. Ця внутрішня картина може бути точною, спотвореною або неповною, і, отже, вона може бути більш об'єктивною або суб'єктивною. Проте незалежно від ступеня її точності, вона має значний вплив на те, як учасник конфлікту сприймає проблеми і як він уявляє способи їх вирішення та вибору своєї поведінки в ситуації конфлікту. Ці спостереження підтверджують наші припущення про вплив концепцій фемінності, маскулінності та професійної діяльності на поведінку в конфлікті.

У результаті можна стверджувати, що різноманітні соціальні характеристики жінок і чоловіків, при співпадині біологічних характеристик, свідчать про те, що пояснення різниці в їх соціальних ролях в різних суспільствах не можна зводити до біологічної статі. Отже, культурні очікування та стереотипи, пов'язані з маскуліним та фемінним поведінкою, які ми називаємо гендерними (а не статевими) ролями, на нашу думку, мають безпосередній вплив на характер, частоту, динаміку конфліктних взаємодій і методи їх вирішення.

1.3.3. Фемінність та маскулінність як важливі чинники конфліктної поведінки

Еволюція уявлень про фемінність та маскулінність почалася відповідно до потреби обґрунтування соціального розділення через "природні" категорії, коли ці концепції спочатку були закріплені у філософсько-міфологічних вченнях як основоположна універсальна двійкова дихотомія для пояснення всіх аспектів навколишнього світу, включаючи міжособисті відносини. Науковий інтерес до цих явищ виник наприкінці XVIII століття і існує і досі.

До середини 90-х років XX століття в україномовних дослідженнях з гендеру для перекладу англійських термінів "feminine" і "masculine," які позначали жіночу та чоловічу ідентичність у суспільстві, активно використовувалися слова "жіночий" і "чоловічий". Пізніше їх було замінено термінами "фемінність" і "маскулінність". Словники, як тлумачні, так і лексичні, визначають "жіночність" як природну якість жінки, а "чоловічість" як позитивну моральну якість, незалежну від статі чи гендеру [23]. Жіночність і чоловічість мають різну соціальну цінність. Так, жіночність у жінок зазвичай сприймається як позитивна риса та вважається компліментом [22]. Вживання фрази "жіночий чоловік" щодо чоловіка може викликати у нього негативні емоції, такі як образливість чи униження, оскільки це може бути сприйнято як вказівку на його недостатність як чоловіка. Цей вид явища в мові описується Е. Сепіром, який стверджує, що якщо в чоловіка є риси, які зазвичай асоціюються з жінками, то він може намагатися використовувати чоловічий інтонаційний стиль або, зокрема, обирати слова, які підкреслюють його чоловічість, свідомо або несвідомо.

Таким чином, поняття "жіночність" і "чоловічість" представляють собою моделі соціокультурних стереотипів, і, більш точно, патріархальних стереотипів, які є під категоріями загальних переконань про жінок і чоловіків і можуть бути метафорично забарвленими. У зв'язку з цим сфера гендерних досліджень потребує термінів, що здатні описувати соціокультурні конструкції сутностей, включаючи поведінку чоловіків і жінок, яка змінюється залежно від культурного контексту та історичних змін [2].

Наприклад, дівчата, які проявляють маскулінізовану поведінку, відрізняються від своїх сверстниць. Вони віддають перевагу іграм та іграшкам, які зазвичай асоціюються з хлопчиками, і не цікавляться грою з ляльками чи доглядом за дітьми. Вони проявляють впевненість та настійливість, успішно конкурують з хлопчиками, але при цьому не настільки агресивні. Їх інтерес до романтичних відносин та пошуку прихильника виникає пізніше, ніж у їхніх однолітків. Їхню статеву орієнтацію залишається незмінною, але вони надають більше значення своїй професійній кар'єрі, і сімейне життя в другому плані [28].

Спеціалісти звернулися до термінів "фемінність" і "маскулінність", які були адаптовані з оригінального написання [1].

У сучасній науковій дискусії дослідники використовують три основні методи визначення базових понять "фемінність" і "маскулінність":

1. Біологічний підхід розглядає "фемінність" і "маскулінність" з точки зору біологічних відмінностей між жінками і чоловіками. Він стверджує, що "фемінність" базується на характерних фізіологічних ознаках жінок, тоді як "маскулінність" пов'язується з чоловічими фізіологічними особливостями. Крім того, в рамках цього підходу "фемінність" і "маскулінність" розглядаються як результат "фемінізації" і "маскулінізації" біологічних термінів, які описують природні аномалії.

2. Психологічний підхід розглядає "фемінність" і "маскулінність" як характеристики особистості, які традиційно вважаються відповідно жіночими та чоловічими. "Фемінні" риси включають у себе емоційність, м'якість, чутливість та інше, тоді як "маскулінні" риси включають незалежність, активність, цікавість та інше. Крім того, цей підхід розглядає "фемінність" і "маскулінність" як дотримання норм, які визначають поведінку та самовираження жінок і чоловіків [35].

3. Соціальний підхід пов'язує категорії "фемінність" і "маскулінність" не з біологічними відмінностями, а в більшій мірі з соціокультурними очікуваннями, які пред'являються до жінок і чоловіків в різних культурах.

"Фемінінність" визначається як відповідність очікуванням щодо поведінки жінок у даній культурі, а "маскулінність" - як відповідність очікуванням, які пред'являються до чоловіків у даній культурі [16].

Формування гендерної перспективи в галузі соціальних наук є значущим новим підходом для дослідників.

В результаті, основні концепції фемінності та маскулінності отримують різне значення залежно від галузі дослідження. Ці терміни не є повністю нейтральними і вільними від додаткових оцінок, а також стереотипних метафор, особливо в психологічних і соціологічних областях.

У нашому дослідженні ми бачимо необхідність представлення концепцій фемінності та маскулінності, які впливають на поведінку в конфлікті, за допомогою можливостей нового комплексного підходу, що об'єднує основні точки зору.

Досліджуючи конфліктну поведінку особи як представника певної статі, варто підкреслити актуальність психологічної науки, яка наголошує, що психіка, свідомість та діяльність не є протилежними, але також не тотожними аспектами, але складаються разом [7]. Цей принцип дозволяє розглядати маскулінність та фемінність як важливі аспекти людської особистості. Їх неможливо розглядати як елементи, які надають особистості лише зовнішній відтінок та різноманітність; скоріше, вони представляють собою одні з небагатьох опор, навколо яких поступово формується структура особистості. Ймовірно, різниця між концепціями маскулінності та фемінності має таку саму глибину, як і відмінності між будь-якими іншими аспектами людської природи, чи то результат впливу природи, чи вплив виховання.

Ми намагалися описати та представити концепції маскулінності та фемінності за допомогою біопсихосоціальної моделі, яка зображена на Рис. 1.1.

Проблема прояву гендерних відмінностей в конфліктних ситуаціях залишається недостатньо дослідженою та потребує особливої уваги. Конкретні чоловіки та жінки відрізняються один від одного в багатьох

аспектах, включаючи фізичну будову, психічні характеристики, інтереси та заняття. Незважаючи на це, чоловікам часто буває важко приймати та виявляти риси, які традиційно асоціюються з жіночими, особливо в конфліктних ситуаціях, оскільки вони можуть відчувати, що це загрожує їхньому чоловічому гідні. З іншого боку, жінки можуть розглядати цю ситуацію інакше та частіше виявляти емпатію та толерантність, а також прагнути використовувати компромісні методи врегулювання конфліктів.

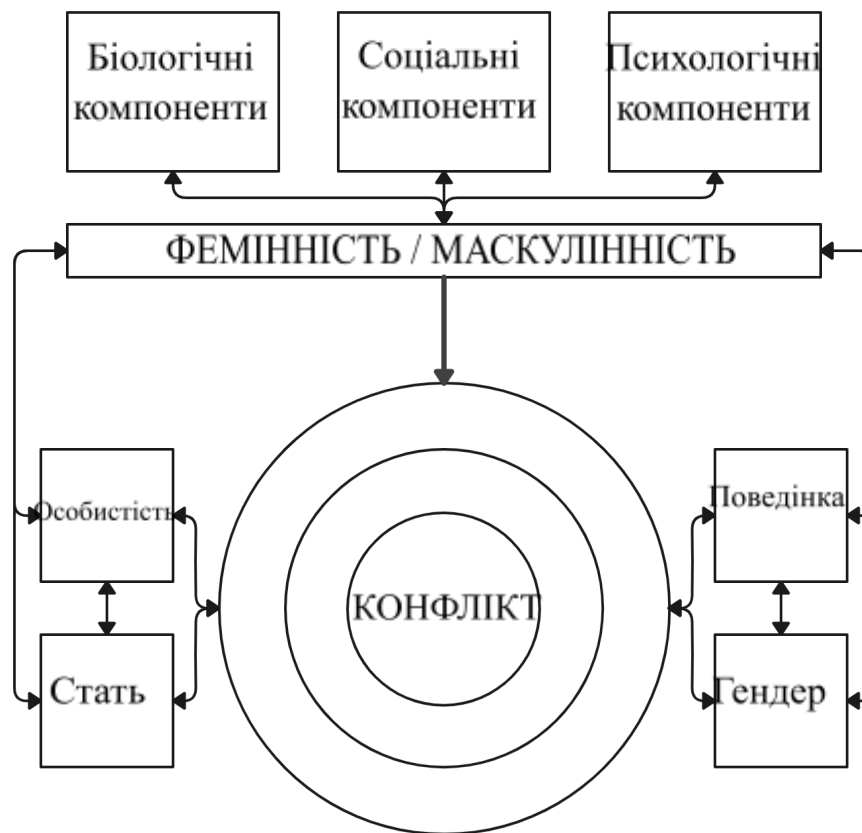

Рис. 1.1 Біопсихосоціальна модель конструктів маскулінності та фемінності, що посередньо впливає на поведінку в конфлікті

Дослідження цього аспекту конфліктології має значущий науковий інтерес, оскільки поява таких типів особистостей, як фемінізований чоловік та маскулінізована жінка, свідчить про різноманітність поведінки чоловіків та жінок в контексті конфліктів. Це дозволяє більш точно перейти від питання "чоловік або жінка" до питання "конкретний тип чоловіка чи жінки" і,

подальше, до питання "конкретна поведінка в конфлікті для даного типу чоловіка та даного типу жінки".

Більше того, можна казати про те, що уявлення про різні стилі поведінки у чоловіків і жінок, такі як інструментальний (орієнтований на завдання), який характерний для чоловіків, і експресивний (орієнтований на людей), який часто асоціюється з жінками, потребує уточнення, враховуючи ступінь виразності маскулінності і фемінності. Перший тип поведінки не притаманний всім чоловікам, а лише тим, у кого виразна маскулінність, тоді як другий тип поведінки не є характерним для всіх жінок, а лише для тих, у кого виразна фемінність. У зв'язку з цим можна виділити різні категорії чоловіків і жінок:

- маскулінний чоловік;
- фемінний чоловік;
- маскулінна жінка;
- фемінна жінка;
- андрогінний чоловік;
- андрогінна жінка.

Ідентифікуючи шість категорій, можна зробити висновок щодо конкретної поведінки в конфліктних ситуаціях для різних типів чоловіків і жінок. Вони проявляють різний рівень конфліктності, що впливає на різноманітні прояви конфліктів, вирішення різних видів конфліктів (службових, виробничих, соціальних, особистих, включаючи сімейні), застосування різних тактик поведінки в конфлікті та визначає сферу їх виникнення, причини та частоту виникнення конфліктів, а також стиль реагування на конфлікти, який пов'язаний з індивідуальними особливостями кожної особистості [66,70].

У проведених дослідженнях, що базувалися на теорії стилів реагування, було виявлено, що висока ступінь фемінності пов'язана з глибоким переживанням суму та обмеженою здатністю до відволікання від неї, тоді як висока ступінь маскулінності демонструє протилежні результати [69]. Ці

стилі реакцій формуються в процесі набуття статевих рольових стереотипів поведінки. Однак слід визнати, що ця гіпотеза має часткове обґрунтування, оскільки рівень маскулінності і фемінності в значній мірі залежить не лише від впливу суспільства, але також від відповідного гормонального балансу, який, серед іншого, має біологічну складову.

Отже, для глибшого розуміння міжособистої конфліктної поведінки ми вважаємо необхідним розглядати його з декількох перспектив, включаючи мотиваційні, когнітивні, рольові та гендерні теорії.

Висновки до першого розділу

Теоретичне дослідження, проведене на основі аналізу літературних джерел, надає підстави для таких висновків:

1) Загалом, конфлікт є інтегральною частиною соціального життя, відіграючи роль, яка може бути як конструктивною, так і деструктивною. У конструктивному напрямку конфлікти відіграють роль в процесі виявлення та адресації різноманітних проблем, які пов'язані з фундаментальними людськими потребами. Конфлікти можуть виявляти необхідність у захисті, самовизначенні, ідентифікації та самореалізації, стимулюючи тим самим пошук шляхів для задоволення цих потреб і вирішення виниклих протиріч. Якщо їх вирішувати конструктивно, конфлікти можуть сприяти розвитку особистості, покращенню взаєморозуміння і зміцненню групової співпраці. Важливо враховувати багатовимірність конфлікту та його можливі наслідки, а також роль емоцій, взаємодії сторін та особистісних характеристик у процесі його розвитку та вирішення.

На сьогоднішній момент існує добре структурована та детально описана база методів дослідження конфліктів з різних точок зору, включаючи диспозиційний, ситуаційний, рецепторний, онтологічний та системний підходи, що дозволяє глибше зрозуміти природу конфліктів та розробляти ефективні стратегії їх вирішення.

2) Розмаїтість сфер, в яких можуть виникати конфлікти, таких як сім'я, робоче місце, громадська діяльність, політика, міжнародні відносини і багато інших, демонструє універсальність та всеосяжність цього явища. Тому дослідження конфліктів вимагає багатогранного підходу та врахування численних факторів, що впливають на їх виникнення, розвиток та вирішення. Під час розгляду характеристик конфлікту, можна визначити два основних аспекти його проявлення: внутрішній та зовнішній. Враховуючи той факт, що предметом вивчення психології виступає індивід, який завжди належить до певної соціальної групи, можливо розділити конфлікти на три категорії: особистісні (що включає в себе внутрішні конфлікти - мотиваційні, когнітивні та рольові), міжособистісні та міжгрупові.

3) Вивчення впливу статевих та гендерних факторів на поведінку особистості в конфліктних ситуаціях відкриває дві основні перспективи. Перший підхід зосереджений на біологічних відмінностях між чоловіками та жінками, припускаючи, що чоловіки природно схильні до агресії та участі в конфліктах, тоді як жінки менш агресивні і більш орієнтовані на догляд за дітьми. Другий підхід акцентує увагу на соціально-психологічних факторах, які формують індивідуальні особливості особистості, впливаючи на її поведінку в конфліктних ситуаціях. Зв'язок між біологічними, фізіологічними, нейродинамічними аспектами та вищими рівнями індивідуальних характеристик, такими як особистісні та соціально-психологічні властивості, має ключове значення для розуміння гендерних розбіжностей в поведінці людини.

4) На підставі вивчення різноманітних соціальних характеристик жінок і чоловіків, а також з урахуванням їх біологічних відмінностей, можна зробити висновок, що різниця в соціальних ролях між статями в різних культурах не повністю залежить від біологічної статі. Гендерні ролі, які формуються культурними очікуваннями та стереотипами, відіграють важливу роль у визначенні поведінки чоловіків та жінок у конфліктних ситуаціях,

впливають на частоту та динаміку таких взаємодій, а також на способи їх вирішення.

5) Проблематика гендерних відмінностей у конфліктних ситуаціях вимагає глибшого дослідження, адже різниці між чоловіками та жінками мають численні прояви в психічних характеристиках, інтересах та поведінці. Зокрема, у конфліктних ситуаціях чоловіки можуть відчувати загрозу своїй маскулінності при прояві традиційно "жіночих" рис, в той час як жінки можуть бути більш схильними до емпатії та використання компромісних стратегій. Важливість цього дослідження полягає в зміні фокусу від загальних категорій "чоловік" і "жінка" до конкретних типів особистостей, що дозволить визначити, як різні характеристики впливають на поведінку в конфлікті. Окрім того, потрібно уточнювати та адаптувати існуючі уявлення про стилі поведінки чоловіків та жінок, враховуючи рівень маскулінності та фемінності, що допоможе більш точно зрозуміти, як гендер впливає на конфліктну взаємодію.

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ І МЕТОДИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Організація емпіричного дослідження

Наші дослідницькі інтереси спрямовані на вивчення гендерних і статевих відмінностей, що детермінують конфліктну взаємодію і виявляються в поведінці конкретного типу чоловіка і конкретного типу жінки.

По-перше, у гендерній психології вже сформувався свій арсенал психологічних методик, що дають змогу вивчати різні аспекти формування гендера. Завдяки сучасним дослідженням, маскуліність і фемінність розглядаються як незалежні змінні, різні поєднання яких справляють різний вплив на соціальну адаптацію чоловіків і жінок [57].

По-друге, гендерний і статевий аспекти конфліктної взаємодії не дістали належного висвітлення як у конфліктології, так і в психології загалом. На наш погляд, саме ці характеристики можуть бути взаємопов'язані і лежати в основі конфліктної взаємодії, детермінуючи тим самим поведінку в конфлікті.

Це психологічне дослідження впливу конструктів маскуліності та фемінності на поведінку в міжособистісних конфліктах здійснювалося в декілька етапів задля вирішення мети:

На початковому етапі емпіричної роботи ми займалися вивченням та аналізом літературних джерел, відбором відповідних матеріалів та встановленням завдань для вивчення взаємозв'язку гендерних конструктів особистості та поведінки під час конфлікту. Цей процес тривав з грудня 2022 до початку березня 2023 року. Завершивши цю частину, ми розпочали безпосередньо емпіричне дослідження.

На наступному етапі проводилася робота зі знаходження осіб, зацікавлених у участі в емпіричному онлайн-дослідженні. Ця частина дослідження тривала протягом одного місяця - березня 2023 року.

На третьому етапі ми розробляли методологію, що дозволяє нам вивчати та розуміти взаємозв'язок між гендерними конструктами особистості та поведінкою в конфліктній ситуації.

Під час четвертого етапу ми здійснювали психодіагностичне дослідження та збирали первинні дані для подальшого вивчення. Проведення методик проводилося у змішаному форматі – офлайн та онлайн за допомогою заповнення респондентами Google Forms. Респондентами були студенти ВНЗ м.Одеси (ОНУ ім. І. І. Мечникова, Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського) та представники різних професій (державні службовці, айтівці) віком від 21 до 35 років - загалом 275 осіб. За результатами опитувальника С. Бем подальшу участь в експерименті брали особи, у яких було виявлено високі показники ступеня прояву фемінних або маскулінних властивостей. Таким чином, кількісний склад респондентів становив 167 осіб від 275, які брали участь у дослідженні на початковому його етапі. Загалом на цей етап дослідження пішло 4 місяці - з травня по серпень 2023 року.

На останньому, п'ятому етапі, ми здійснили розбір даних з кожної групи учасників, проводячи як кількісний, так і якісний аналіз. Для статистичного аналізу даних ми застосовували програми Excel та SPSS. Далі ми розглядали отримані результати та здійснювали висновки.

У цій роботі ми застосовували такі статистичні критерії:

- ϕ^* - критерій Фішера;
- факторний аналіз.

П'ятий етап був здійснений у вересні 2023 року.

Щоб дізнатися, як гендерні конструкти особистості впливають на поведінку під час конфлікту, усі респонденти були поділені на дві категорії: жіночу та чоловічу. У дослідженні взяли участь 100 жінок та 67 чоловіків у віці від 21 до 35 років.

Отже, планування та реалізація дослідження здійснено в п'ять етапів. Кожному учаснику дослідження пропонувалося виконати завдання

експериментальних методик, опис яких наводиться нижче. Дослідження проводилося індивідуально. Результати фіксувалися на індивідуальному бланку відповідей і були оброблені за допомогою методів математичної статистики.

2.2. Методичний апарат емпіричного дослідження

У дослідженні використовували взаємодоповнювальні методики, що відповідають цілям і завданням дослідження.

Для діагностики гендеру, міжособистісних стосунків і визначення ступеня маскулінності, фемінності:

1) *Методика "Статеврольовий опитувальник"* була запропонована С. Бем для діагностики психологічної статі (Див. ДОДАТОК А). У літературі методика згадується як анкета (опитувальник) статевих ролей BSRI (Bem Sex-Role Inventory). Відповідно до рекомендацій, наведених у посібнику, опитувальник містить 60 позицій, що описують різні риси та характеристики особистості. Опитувальник містить 60 тверджень (якостей), на кожне з яких респондент відповідає "так" або "ні", оцінюючи тим самим наявність або відсутність у себе названих рис. Наступний крок для психолога – це обчислення загальної кількості балів, які набрав респондент, з використанням стандартизованих шкал «маскулінності» та «фемінності». На підставі отриманих результатів фахівець визначає тип гендерної ролі особи, який може бути маскуліним, фемініним, андрогінним або не диференційованим.

Обробка результатів проводиться за допомогою ключа - бланка. Підраховуються бали за шкалою "маскулінність", "фемінність". За кожен збіг відповіді з ключем нараховується один бал. Потім визначають показники фемінності (F) і маскулінності (M) відповідно до таких формул:

- $F = (\text{сума балів за фемінність}): 20;$
- $M = (\text{сума балів за маскулінність}): 20.$

Далі визначається основний індекс IS за формулою: $IS = (F - M) * 2,322$

- Якщо величина індексу IS укладена в межах від -1 до +1, то роблять висновок про андрогінність;
- Якщо індекс IS менше -1, то робиться висновок про маскулінність;
- А якщо індекс IS більше +1 - про фемінність;
- При цьому, в разі коли IS менше -2,025 говорять про яскраво виражену маскулінність;
- А якщо IS більше +2,025 - говорять про яскраво виражену фемінність.

При інтерпретації, на підставі отриманих результатів, можна зробити висновок, що оцінка маскулінних та фемінних якостей особистості допомагає виявити типологічні особливості індивіда і його здатність адаптуватися до різних соціальних ролей та ситуацій.

- Андрогіни: Якщо індивід має середні показники і по маскулінним, і по фемінним якостям, то це вказує на андрогінний тип особистості. Ці особи здатні ефективно виконувати як чоловічі, так і жіночі соціальні ролі, виявляти гнучкість у поведінці і адаптуватися до різноманітних життєвих ситуацій.

- Фемінні персони: Люди, які мають середні показники за фемінністю і нижчі за маскулінність, схильні бути емпатичними, турботливими і підтримуючими. Вони можуть зіткнутися з труднощами у ситуаціях, які вимагають лідерства та рішучості.

- Маскулінні персони: Особи з високими маскулінними й низькими фемінними показниками схильні проявляти силу, впевненість і орієнтованість на досягнення. Вони можуть зіткнутися з труднощами в сфері емоційної підтримки і співчуття до інших.

- Статеві нейтральні особистості: Індивіди, які мають низькі бали як за маскулінність, так і за фемінність, характеризуються як статеві нейтральні. Вони можуть мати свої унікальні способи адаптації та взаємодії з оточуючими.

2) *Методика СБДЛ*. Стандартизований багатофакторний метод дослідження особистості являє собою кваліфікований метод вивчення особистісних властивостей і ступеня адаптованості обстежуваного, розроблений у 1942-1949 рр. американськими психологами С.Хатауей і Дж.Мак Кінлі, 1956. Методика є модифікованим варіантом тесту ММРІ, на відміну від оригінальної версії, СБДЛ не має клінічної спрямованості та ґрунтується на індивідуально-типологічному підході.

Профіль СБДЛ являє собою графічне зображення співвідношень кількісних показників базисних шкал, кожна з яких визначає ступінь вираженості тієї чи іншої особистісної тенденції (Собчик, 1990):

1. Шкала невротичного надконтролю
2. Шкала песимістичності
3. Шкала емоційної лабільності
4. Шкала імпульсивності
5. Шкала маскулінності - фемінності
6. Шкала ригідності
7. Шкала тривожності
8. Шкала індивідуалістичності
9. Шкала оптимізму й активності
10. Шкала соціальної інтроверсії

Оціночні шкали тесту СБДЛ:

1. Шкала "?" - не має відповідних до неї тверджень. Вона просто фіксує кількість тверджень, на які випробовуваний дав відповідь: "Не знаю".
2. Шкала "брехні" (L) - оцінює щирість випробовуваного;
3. Шкала достовірності (F) - виявляє недостовірні результати, пов'язані з недбалістю випробовуваного або його прагненням давати "правильні" відповіді;
4. Шкала корекції (K) - згладжує викривлення, спричинені надмірною обережністю чи замкнутістю випробовуваного.

Результати тесту СБДЛ подають у вигляді графіка. На малюнку перші три шкали - оціночні, решта 10 - основні. Значення шкал від 30 до 70 вважаються нормальними, вище 70 свідчать про наявність деяких симптомів.

3) *Тест міжособистісних стосунків Лірі.*

Тест створений Т. Лірі, Г. Лефоржем, Р. Сазеком у 1954 році. Він багатоаспектний і спрямований на вивчення різних особистісних особливостей, уявлень суб'єкта про себе (реальне "Я") та ідеальне "Я", а також для дослідження взаємин у малих групах. Т. Лірі пропонував використовувати тест для оцінки поведінки людей в оцінці оточуючих ("з боку"), для самооцінки, оцінки близьких людей, для опису ідеального "Я". Іншими словами, за допомогою тесту виявляють переважний тип ставлення до людей у самооцінці та взаємооцінці [27].

Під час дослідження міжособистісних стосунків у цьому тесті виокремлюють два фактори: домінування-підпорядкування та дружелюбність-агресивність. Саме ці чинники визначають загальне враження про людину в процесах міжособистісного сприйняття.

Тестовий опитувальник містить список, що складається зі 128 характерологічних властивостей-тверджень (оцінних суджень), які згруповані у 8 психологічних тенденцій (шкал), що визначають різноманітні особистісні риси: лідерство, впевненість у собі, вимогливість, скептицизм, поступливість, довірливість, добросердечність, чуйність. У кожному з 8 типів стосунків утворюються 16 пунктів, впорядкованих за висхідною інтенсивністю. Тест побудований так, що судження, спрямовані на виявлення будь-якого типу стосунків, розташовані не підряд, а особливим чином: вони групуються по 4 і повторюються через рівну кількість визначень. Під час опрацювання підраховується кількість відносин кожного типу (Див. ДОДАТОК Б).

4) Для вивчення гендерних настанов ми використали *методику "Малюнок чоловіка і жінки"*, запропоновану Н.М. Романовою. Ця методика спрямована на вивчення гендерних настанов (гендерна настанова) - це системна характеристика, що актуалізується як на свідомому, так і на

несвідомому рівнях у системі гендерних стосунків та тендерних атитюдів, як домінантної гендерної позиції (орієнтації) щодо своєї та протилежної статі особистості.

Графічні презентації є однією з найперспективніших технік для аналізу особистісних характеристик. Метод "Малюнок чоловіка і жінки" має на меті дослідити гендерні орієнтації та ставлення особистості. В сучасній науці поняття "гендерні орієнтації" часто вживається як аналог "гендерних стереотипів". Використовуються у діагностиці дорослих та для проведення потребує психолога з базовою освітою у сфері психології. Під гендерними установками автор методики розуміє своєрідний гештальт, фігуру на тлі індивідуальної гендерної концепції людини. Гендерні установки (співпраця, опора, ізоляція, незалежність, індиферентність, тяжіння, агресія) вказують на основну соціостатеву домінанту особистості, відображають провідні ідеї в структурі гендерного концепту.

У гендерних атитюд розкривається домінантна гендерна позиція щодо статей (засуджуючий, романтичний, функціональний, знехтуваний, рівний, незрозумілий, сексуальний, малоцінний, загрозливий). У них відображається і своєрідний "інструментальний" погляд на гендер, і точка зору суб'єкта на його призначення, і емоційні аспекти стосунків особистості з чоловіками та жінками.

Обстежуваний отримує чистий аркуш формату А4 та інструкцію: "Намалюйте чоловіка і жінку", запитання залишаються без уточнень. Після завершення роботи корисно попросити прокоментувати зображення, поставити уточнювальні запитання, акцентуючи на аспектах стосунків, які цікавлять.

Отримані в такий спосіб графічні презентації опрацьовують, виокремлюють гендерні установки й атитюди, що відображають основні аспекти гендерної ідентичності, які транслуються за допомогою графічних зображень і символів.

Інтерпретація малюнків дозволяє виявити різноманітні відносини та ставлення до протилежної статі. Установка "Опора" свідчить про здорові, гармонійні відносини та важливість емоційної підтримки, тоді як "Ізоляція" вказує на конфлікти та відкидання. "Співробітництво" і "Незалежність" відображають різні рівні взаємодії та емоційної виразності, тоді як "Тяжіння" та "Індиферентність" розкривають різні аспекти комунікації та ставлення до статевих ролей. "Агресія" є яскравим виявом конфліктних відносин та протиставлення статей. Загалом, цей аналіз допомагає зрозуміти глибинні психологічні процеси людини, її ставлення до світу та себе.

5) Для опису поведінки в конфлікті було використано *тест "Чи схильні Ви до конфліктів" Н.Ф. Вишнякової*, що дає змогу виокремити риси характеру, які призводять до конфліктів у міжособистісному спілкуванні. Ця методика часто використовується в психології для аналізу міжособистісних відносин та ідентифікації потенційних проблемних зон у спілкуванні. Методика може використовуватися у різних сферах, включаючи робоче місце, освітні установи, сімейні відносини та індивідуальне консультування.

Методика зазвичай включає серію запитань або тверджень, на які респондентам необхідно відповісти. Ці запитання можуть стосуватися різних аспектів спілкування та реагування на конфліктні ситуації.

Відповіді аналізуються з метою виявлення загальної тенденції особистості до конфліктної поведінки. Оцінюється, наскільки легко людина вступає в конфлікт, як вона його вирішує, та її загальна схильність до конфліктів.

Результати тестування допомагають зрозуміти, як індивід реагує на конфліктні ситуації, чи є він схильним до агресії, уникнення конфліктів або пошуку компромісів.

Висновки до другого розділу

В другому розділі було представлено ключові аспекти емпіричного дослідження, яке має на меті дослідити вплив гендерних конструктів на поведінку в конфлікті.

Початковий етап передбачав аналіз літератури та формування завдань. Другий етап був присвячений залученню зацікавлених учасників до онлайн- та офлайн-дослідження. Третій етап охоплював розробку батареї методик, які були спрямовані на дослідження особистості загалом, особистісних особливостей у міжособистісних стосунках, поведінки у конфлікті, а також гендеру, ступеня маскулінності та фемінності, гендерних настанов. У четвертому етапі дослідження, який тривав чотири місяці (травень-серпень 2023), було проведено психодіагностичне дослідження та зібрано первинні дані. За результатами опитування С. Бем, для подальшої участі в експерименті було відібрано 167 осіб, які виявили високі рівні фемінних або маскулінних властивостей. Для реалізації поставлених задач, було обрано наступний перелік психодіагностичних методик: методика діагностики міжособистісних стосунків Т.Лірі; методика ММРІ (СБДЛ) Л.Н.Собчик; методика "Малюнок чоловіка і жінки" Н.М.Романової; тест "Чи схильні Ви до конфліктів" Н.Ф.Вишнякової.

В останній фазі (вересень 2023) проводилися кількісний та якісний аналіз даних, використовуючи статистичні критерії: ϕ^* - критерій Фішера та факторний аналіз. Аналіз емпіричних даних здійснювався за допомогою статистичного програмного пакету IBM SPSS Statistics 26.0.

РОЗДІЛ 3. РЕЗУЛЬТАТИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ГЕНДЕРНИХ КОНСТРУКТІВ ОСОБИСТОСТІ НА ПОВЕДІНКУ У КОНФЛІКТІ

3.1 Фемінність і маскулінність як психосоціальні конструкти особистості

Конфліктність є багатокомпонентною психологічною властивістю людини і її вираженість можна визначати як суму вираженості складових її властивостей. При цьому внесок у конфліктність кожної властивості може бути різним залежно від того, якою мірою він виражений у даної людини.

Відмінність гендерних, пов'язаних зі статтю моделей поведінки часто є причиною конфліктів, в основі яких лежить взаємне нерозуміння, розбіжність інтересів, цінностей і підходів до розв'язання проблем, що виникають. З приводу гендерних особливостей поведінки та їхньої ролі у спілкуванні між чоловіками та жінками існує стільки міфів, забобонів і стереотипів, скільки немає, напевно, в жодній іншій галузі людських взаємин. Ці моделі являють собою соціально-психологічний конструкт, що відображає сутність, механізм і специфіку формування маскулінності та фемінності в суспільстві. В них стійкі та мінливі елементи.

Більш того, можна виокремити цілком типові відмінності, що породжують конфлікти між представниками різних статей. У численних дискусіях обговорюються питання про те, що є головним у цих відмінностях - біологічні чи соціальні чинники. Безсумнівно, тут у тій чи іншій пропорції беруть участь і ті, і інші. Ми у своєму дослідженні робимо акцент на аналізі складових, що виражаються через конструкти понять фемінності та маскулінності.

Соціальні очікування та соціальна норма поведінки для чоловіків і жінок у суспільстві відіграють найважливішу роль у процесі статевої соціалізації, водночас чимале значення має і сама активність індивіда, його

особисті мотиви, цілі та нахили, оскільки прийняття індивідом соціальних цінностей - процес активний: індивід може варіювати ролі, ухиляючись від стандарту. Крім того, соціальні очікування людей, що оточують людину, можуть істотно відрізнятися за своїм змістом, що, безумовно, відбивається на її статево-рольовій конфліктній поведінці.

Для виявлення ступеня маскулінності та фемінності респондентам було представлено валідний і добре адаптований для російськомовної вибірки Статеврольовий опитувальник С. Бем. За результатами цього опитувальника подальшу участь в експерименті брали особи, у яких було виявлено високі показники ступеня прояву фемінних і маскулінних властивостей. Таким чином, кількісний склад респондентів становив 167 осіб від 275 тих, хто брав участь у дослідженні на початковому його етапі. Кількісний склад респондентів з урахуванням гендерних конструктів подано в Таблиці 3.1

Таблиця 3.1

Кількісний склад респондентів з урахуванням гендерних конструктів

Гендерні конструкти	Кількість респондентів (167 осіб)		
	Чоловіки (67 особ.)	Жінки (100 особ.)	Усього
Фемінні	24	52	76
Маскулінні	43	48	91

Гендеро-утворювальні конструкти фемінності та маскулінності, як уже зазначалося в нашому дослідженні, не мають однозначного визначення. Далі йдуть методики, що описують психологічні складові конструктів маскулінності та фемінності.

Так, методика ММРІ (СБДЛ) допомогла в процесі обстеження виявити певні критерії, що дають змогу віднести отримані в дослідженні дані до константних особистісних властивостей або особливостей ситуативно зумовленого конфліктного стану, виявлених за допомогою інших методик.

Як показують результати, подані в Таблиці 3.2, випробовувані з високими показниками за 1-ою шкалою "Надконтроль" - понад 70 Т¹ балів (значення Т¹-бала вираховується шляхом переведення отриманих за допомогою відповідного ключа балів за кожною шкалою тесту СБДЛ за формулою: $N=50+10(X-M)/a$, де X - сирі бали, набрані респондентами за кожною шкалою; M - середньо нормативні дані, за вибіркою, що бере участь у дослідженні; a - середнє квадратичне відхилення) - мають фемінізовані риси. Ця група характеризується мотиваційною спрямованістю на відповідність нормативним критеріям як у соціальному оточенні, так і в галузі фізіологічних функцій свого організму, інертним стилем мислення, дещо догматичним, з опорою на існуючі загальноприйняті точки зору, "позбавленням свободи", незалежності та розкутості. Також зазначено, що показники випробовуваних, з фемінізованими рисами 1-ї шкали, превалюють над показниками 3-ї шкали, що, своєю чергою, виявляє пасивне ставлення до конфлікту, ухилення від розв'язання проблем, егоцентричність. Високими показниками 2-ї шкали "Песимістичність" володіють випробовувані, наділені як маскулінними, так і фемінними рисами. Всі випробовувані з маскулінізованими рисами мають високі показники у порівнянні показників 2-ї та 9-ї шкал. Згідно з інтерпретацією даних цієї методики це характеризує схильність до перепадів настрою. Особи з провідною 3-ю шкалою відрізняються яскравістю емоційних проявів за деякої поверхні переживань, нестійкістю самооцінки. Як показано в Таблиці 3.2, найбільшими показниками 3-ї шкали "Емоційна лабільність" є показники фемінізованих чоловіків і жінок. Ці показники характеризують ознаки деякої "емоційної незрілості", що характерні для жіночого типу поведінки з відомим інфантилізмом, манірністю, утриманськими тенденціями. Особистостям із високою 3-ю шкалою властива підвищена нервозність, сльозливість, надмірна драматизація подій, що відбуваються. Незважаючи на виражений егоцентризм і схильність жаліти себе, ці особистості прагнуть до нівелювання конфлікту. Захисний механізм, що використовується під час

розв'язання конфлікту, протікає двояким шляхом, з одного боку, це - витіснення зі свідомості тієї негативної інформації, що є конфліктогенною, з другого боку - психологічна тривога, що трансформується на біологічному рівні у функціональні порушення.

Таким чином, ми можемо зробити висновок про взаємовплив соціальних та психологічних складових, що визначають поведінку особистості в конфлікті.

Якщо порівнювати показники 3-ї та 4-ї шкал, можна констатувати той факт, що близькими за значенням є показники маскулінізованих чоловіків і жінок. Згідно з інтерпретацією даних методики, це значно посилює характеристики 3-ї шкали, збільшуючи ймовірність поведінкових реакцій за істеричним типом зі схильністю до "самозвинувачення" в конфліктних ситуаціях і вираженням прагненням до емоційної залученості.

Особи з високими показниками 4-ї шкали (фемінні чоловіки та жінки) характеризуються любов'ю до високих швидкостей, до роботи, що дає змогу виявляти більше самостійності, де можна знайти застосування домінантним рисам характеру. У стресі проявляється дієвий, стенічний тип поведінки, рішучість, мужність. Низькі показники 4-ї шкали свідчать про зниження мотивації досягнення, відсутність спонтанності, безпосередності поведінки, лідерських рис і незалежності, про прихильність до загальноприйнятих норм поведінки.

На відміну від інших шкал, 5-та шкала "Мужність - жіночність" по-різному інтерпретується залежно від статі випробовуваного. Згідно з даними нашого дослідження, високі показники представлені у маскулінізованих жінок, що відображає риси мужності, незалежності, прагнення до емансипації, самостійності в ухваленні рішень, натомість високі показники в чоловічому профілі у фемінізованих чоловіків свідчать про більшу м'якість і меншу агресивність.

Шоста шкала "Ригідності" виявляє стійкість інтересів, завзятість у обстоюванні власної думки, стенічність настанов, практичність, прагнення до

опертя на власний досвід, у тому числі й в умовах конфліктної ситуації. З таблиці видно, що в маскулінізованих чоловіків і жінок переважають найбільші показники відносно всіх інших у цій шкалі.

Сьома шкала "Тривожності" виявляє ступінь вираженості тривоги, тобто реакцію тривоги, яка не сформувалася як більш конкретний стан, а так і залишилася первинною. Із Таблиці 3.2 видно, що значне підвищення показників у профілі 7-ї шкали спостерігається у фемінізованих чоловіків і жінок. Цей факт свідчить про те, що особи цього кола вирізняються невпевненістю в собі, нерішучістю, тенденцією до ретельної повторної перевірки своїх вчинків і виконаної роботи, вельми обов'язкові та відповідальні, з високо розвиненим почуттям обов'язку і прихильністю до загальноприйнятих норм. За всяку ціну прагнучи уникнути конфлікту, діють на "граничному" рівні своїх можливостей, щоб заслужити схвалення з боку оточення.

Восьма шкала "Індивідуалістичності" виявляє відокремлено-споглядальну особистісну позицію. З таблиці видно, що високі показники переважають у маскулінізованих чоловіків і жінок. У цих осіб є особливість індивідуальності, яка показує, що спроби прогнозувати конфліктну поведінку маскулінізованих чоловіків і жінок на основі звичних стереотипів є марними. Однак якщо розглядати маскулінізованих чоловіків і жінок окремо, то можна побачити, що показники в осіб жіночої статі дещо знижені. Більш того, за одночасного підйому показників 6-ї шкали ризик агресивної конфліктної поведінки збільшується, а успішність корекційних заходів зменшується. Таким чином, ми можемо зробити висновок про те, що частота конфліктних ситуацій у маскулінізованих чоловіків і жінок набагато вища, ніж у фемінізованих.

Дев'ята шкала "Оптимістичність" відображає активність позиції, високий рівень життєлюбства, упевненість у собі, позитивну самооцінку тощо. Підвищена 9-та шкала визначає акцентуацію за гіпертимним або екзальтованим типом і виявляє завищену самооцінку, легкість в ухваленні

рішень, відсутність особливої розбірливості в контактах, безцеремонність поведінки, поблажливе ставлення до своїх промахів і вад, емоційні сплески, які легко виникають, зі швидкою відхідливістю тощо. Згідно з нашими даними, у фемінізованих чоловіків і жінок підвищення 9-ї шкали в профілях, що відображає психопатологічні варіанти дезадаптації, визначає надмірний тривожний стан або зниження критичності. Не менш цікавими є показники в поєднанні високої 9-ї з 2-ю шкалою, що виявляють гіперкомпенсаторну задіяність різних захисних механізмів, які використовують чоловіки та жінки в конфліктних ситуаціях, і підвищену активність особистості в пошуках виходу зі складної конфліктної ситуації, незважаючи на неувважність, знижений фон настрою та надмірне звуження зони контактів. Низькі показники за 9-ю шкалою виявляють зниження рівня оптимізму, життєлюбства й активності. Якщо при цьому відзначається пік за 2-ю шкалою, то такий профіль відображає особливо глибоке депресивне забарвлення настрою.

Таблиця 3.2

**Числові значення показників шкал опитувальника ММРІ (СБДЛ)
у фемінних і маскулінних чоловіків і жінок**

№ п/п	Назва шкал	Чоловіки		Жінки	
		Ф	М	Ф	М
1	Надконтроль	73,4	37,6	74,3	36,1
2	Песимістичність	71,4	47,7	69,6	73,3
3	Емоц.лабільність	69,6	48	70,2	49
4	Імпульсивність	69,6	49	68,8	50
5	Жіночність/ Мужність	65,3	66,4	64	75,9
6	Ригідність	41,5	76,4	45,5	72,2
7	Тривожність	77,4	60,1	78,8	52,1
8	Індивідуалістичність	49,4	79,7	43,3	74,1

9	Оптимістичність	76,4	51,7	80,2	54,5
---	-----------------	------	------	------	------

Примітки: Ф - фемінні; М - маскулінні.

Виходячи з отриманих результатів, у конструкт фемінності входять такі характеристики:

1) надконтроль - характеризує не тільки мотиваційну спрямованість на відповідність нормативним критеріям у соціальному оточенні, а й інертний, догматичний, стереотипний, залежний і обмежений стиль мислення;

2) тривожність - проявляється в невпевненості в собі, нерішучості, але, при цьому обов'язковості й відповідальності, у розвиненому почутті обов'язку тощо.

3) оптимістичність - детермінує завищену самооцінку, легкість у ухваленні рішень, відсутність особливої розбірливості в контактах, безцеремонність поведінки, поблажливе ставлення до своїх промахів і недоліків тощо.

Своєю чергою, конструкт маскулінності характеризується такими рисами як:

1) ригідність - детермінує стійкість інтересів, завзятість у відстоюванні власної думки, стійкість установок, практичність, прагнення до опори на власний досвід в умовах конфліктної ситуації;

2) імпульсивність - визначає поведінкові реакції в конфліктних ситуаціях;

3) індивідуалістичність - ускладнює прогнозування конфліктної поведінки.

Такі характеристики як “Песимістичність” та “Емоційна лабільність” характеризують чоловіків і жінок, наділених як маскулінними, так і фемінними рисами.

Виходячи з отриманих психодіагностичних результатів, слід зазначити, що, знаючи ті особистісні особливості та характеристики станів, що визначаються окремими шкалами, а також з огляду на їхній вплив одна на

одну, можна перейти до цілісного оцінювання профілю конфліктної особистості та визначити ключові групи чинників, що визначають схильність до конфліктної поведінки.

На наступній стадії експериментального дослідження було використано методику діагностики міжособистісних стосунків Т.Лірі, яка дала змогу визначити переважний тип стосунків у представленій вибірці респондентів (Табл. 3.3)

Таблиця 3.3

Типологія міжособистісних стосунків у групах маскулінних і фемінних чоловіків і жінок

ПОКАЗНИКИ	Кількість респондентів (усього 167 осіб)			
	Чоловіки		Жінки	
	Фемінні	Маскулінні	Фемінні	Маскулінні
Домінування	4	36	8	19
Дружелюбність	20	7	44	29
Усього	24	43	52	48

З таблиці видно, що домінування переважає у маскулінізованих чоловіків і жінок; дружелюбність - у фемінізованих чоловіків і жінок. Але на відміну від показника домінування, у маскулінізованих жінок показник дружелюбності значно вищий, ніж у маскулінізованих чоловіків.

Крім цього, використовуючи дану методику, ми проаналізували й інші характеристики, такі як егоїстичність, агресивність, підозрілість, підпорядкованість, залежність і альтруїстичність, що характеризують гендерні конструкти фемінності та маскулінності.

Результати, отримані при цьому, представлені в Таблиці 3.4 На підставі даних із наведеної таблиці, можна скласти певний усереднений портрет маскулінної особистості (чоловіка або жінки). Ця особистість більш авторитарна, більше егоїстична, більш агресивна, як в ідеальному "Я", так і в

спілкуванні, ніж фемінінна. Водночас відчуває себе більш підпорядкованою у спілкуванні (хотіла б залишатися такою в ідеалі), оцінює своє "Я" як менш агресивне порівняно з особистостями фемінного типу. Правомірність цих висновків доведено за допомогою ϕ^* -критерію Фішера ($\phi^* = 2,116$)*.

Таблиця 3.4

Середні показники октантів методики Т. Лірі.

Октант	Респонденти (чоловіки та жінки)							
	Маскулінні				Фемінні			
	“Я”	“Я-ідеал”	“Я” у спілкуванні	Серед. показник	“Я”	“Я-ідеал”	“Я” у спілкуванні	Серед. показник
Авторитарність (домінування)	3,6	3,5	3	3,34	1,24	3,34	2,02	2,2
Егоїстичність	1,08	0,6	0,14	0,6	1,12	0,1	0,5	0,57
Агресивність	0,4	0,4	1,24	0,68	0,87	0	0,9	0,59
Підозрілість	0,3	0	0,16	0,153	1,76	0	0,9	0,59
Підпорядкованість	1,02	0,18	0,7	0,63	1,02	0,05	0,5	0,52
Залежність	0,3	0	0,39	0,23	0,6	0	0,7	0,43
Дружелюбність	2,4	3,16	1,84	2,47	2,46	2,1	2,63	2,39
Альтруїстичність	2,9	2,06	1,8	2,25	3,1	3,78	2,17	3,02

Таким чином, “Авторитарність” та “Агресивність”, які полягають у прагненні покладатися на свою думку, певних лідерських тенденціях без диктаторських проявів вимогливості, наполегливості та енергійності, не суперечать маскулінному образу. Ці особистісні якості необхідні для ефективного здійснення, наприклад, професійних обов'язків у керівничій сфері діяльності, вони допомагають маскулінним чоловікам і жінкам обстоювати свою точку зору, не відхилятися від ухваленого рішення, бути “людиною слова”.

“Егоїстичність” в наборі конструкту маскулінності цілком виправдана як здорова частка цієї особистісної якості. Вона допомагає маскулінному чоловікові чи жінці залишатися жорстким, вимогливим, не дає змоги надміру співпереживати, на відміну від фемінінних особистостей. “Егоїстичність” конструкту маскулінності означає факт того, що є більше прав порівняно з іншими, більший ступінь авторитету, уважності до своєї персони. Маскулінна особистість ніколи до кінця не буде співпереживати оточуючим, завжди впевнена в собі, схильна до суперництва. Звісно, над-егоїзм має прямо протилежні наслідки: самозакоханість, душевну черствість, відчуття деякої безмежності своєї влади та вседозволеності. Що аж ніяк не сприяє управлінню конфліктами, а навпаки. У досліджуваній вибірці значення за даним октантом були низькими і помірними, що дає підставу вважати зроблені висновки правомірними.

Ще слід зазначити, що маскулінні чоловіки та жінки описують своє Ідеальне "Я" більш дружелюбним, порівняно з фемінінними чоловіками та жінками. Це може свідчити про те, що маскулінність дає можливість усвідомити та відчувати свою авторитарність, егоїстичність, агресивність. Але при цьому, маскулінні особистості бажають бути більш дружелюбними. Сюди ж можна віднести і той факт, що маскулінні особистості оцінюють себе (своє "Я") менш агресивними, порівняно з фемінінними.

Порівняно з фемінінними маскулінні чоловіки та жінки виявили себе менш підозрілими, залежними, альтруїстичними та доброзичливими у спілкуванні. Проаналізуємо ці факти. За шкалою “Залежність” було отримано низькі результати, що свідчить про певну ввічливість, особливо, маскулінних жінок, їхню схильність до компромісу в розв'язанні конфліктів, довірливість у стосунках, упевненість у собі, незначну залежність в особистих стосунках. Орієнтуючись на показники за октантом “Підозрілість”, можна дійти висновку, що маскулінні чоловіки й жінки критичні як до соціальних явищ, так і у стосунках із людьми.

Дані за октантом “Альтруїстичність” свідчать про чуйність, делікатність і безкорисливість респондентів маскулінного типу, відображають їхнє прагнення до прояву співчуття і доброго ставлення до інших.

Звернемося тепер до розгляду результатів методики Т. Лірі в групі фемінінних чоловіків і жінок. Ця група випробовуваних менш авторитарна та егоїстична порівняно з групою маскулінних респондентів. Вони хотіли б бачити себе менш агресивними і є такими у спілкуванні. Це свідчить про практичну відсутність авторитарних і диктаторських проявів у їхній діяльності. Слід зазначити, що за октантом “Егоїстичність” показники в групах фемінінних і маскулінних випробовуваних практично рівні (див. Табл. 3.4). Цей факт може, на наш погляд, свідчити про те, що маскулінні та фемініні респонденти майже однаково впевнені в собі, схильні до суперництва й іноді самовпевнені. Необхідно також зазначити, що маскулінні чоловіки та жінки частіше виявляють егоїзм стосовно фемінінних, а ті, своєю чергою, частіше егоїстичні стосовно одне одного. Однак вражає майже однакова інтенсивність проявів цієї якості в обох групах випробовуваних.

Фемініні чоловіки та жінки менш агресивні у спілкуванні порівняно з маскулінними та бажають взагалі не мати цю якість в ідеалі. Однак фемініні респонденти оцінюють себе більш агресивними порівняно з маскулінними, тобто є більш ворожими, різкими та дратівливими щодо оточуючих.

Ще однією відмінною якістю фемінінних особистостей є підозрілість: підозрюють усіх і все, у всьому сумніваються, потайливі. Імовірно, ця якість досить сильно ускладнює взаємодію. Звичайно, вона ускладнює також сприйняття, аналіз і розв'язання конфліктної ситуації учасникам конфлікту у функціональній площині. У таких випадках маскуліним чоловікам або жінкам доводиться проявляти максимум своєї конфліктної компетентності, щоб подолати опір фемінінних особистостей і переконати їх.

Група фемінінних випробовуваних за октантом “Підпорядкованість” демонструє схильність до поступливості. Водночас вони оцінюють себе більш залежними порівняно з групою маскулінних респондентів, що може

свідчити про певну невпевненість у собі, схильність до покори, страх перед некомпетентністю та "підсиджуванням" як в особистих, так і у професійних стосунках.

За октантом "Дружелюбність" фемінінні випробовувані більш доброзичливі у спілкуванні порівняно з маскулінними, тобто прагнуть "бути хорошими" для всіх: конформними, внутрішньо згодними з думкою оточення. В ідеалі представники цієї групи випробовуваних хочуть бачити себе менш доброзичливими порівняно з маскулінними особистостями. Імовірно, багато чого з того, що демонструють фемінінні респонденти у спілкуванні, не завжди є щирим, тому цілком очевидним є їхнє бажання внутрішньо залишатися самими собою без жодних соціальних масок.

І, нарешті, за октантом "Альтруїстичність" фемінінні чоловіки і жінки демонстрували чуйність, прагнення прийти на допомогу, співчуття, принесення в жертву своїх інтересів, безкорисливість і турботу про інших. Їхній показник за цією шкалою вищий, ніж у маскулінних респондентів.

Ці показники не є оптимальними, але в даному дослідженні вони певною мірою корелюють з уже наявними даними, отриманими за допомогою методики СБДЛ, підтверджуючі, таким чином, гіпотезу дослідження щодо впливу на стильові особливості конфліктної поведінки чоловіків та жінок ступенів маскулінності та фемінності.

На наступному етапі експериментального дослідження було використано малюночну методику Н.М. Романової для вивчення гендерних установок фемінних і маскулінних чоловіків і жінок.

Результати, отримані за кожним малюнком, представлені в Рис.3.1-3.8

Ми аналізували інтерпретації учасників дослідження за дванадцятьма можливими категоріями відповідей - вони позначені на діаграмах під відповідними порядковими номерами за віссю абсцис. Порядок нумерації за віссю абсцис зберігається в кожній діаграмі, кількість діаграм відповідає числу експериментальних ситуацій: перший, третій, п'ятий і восьмий

малюнки цієї методики відображають позиції втручання в конфлікт; другий, четвертий, шостий і сьомий - позицію невтручання в конфлікт.

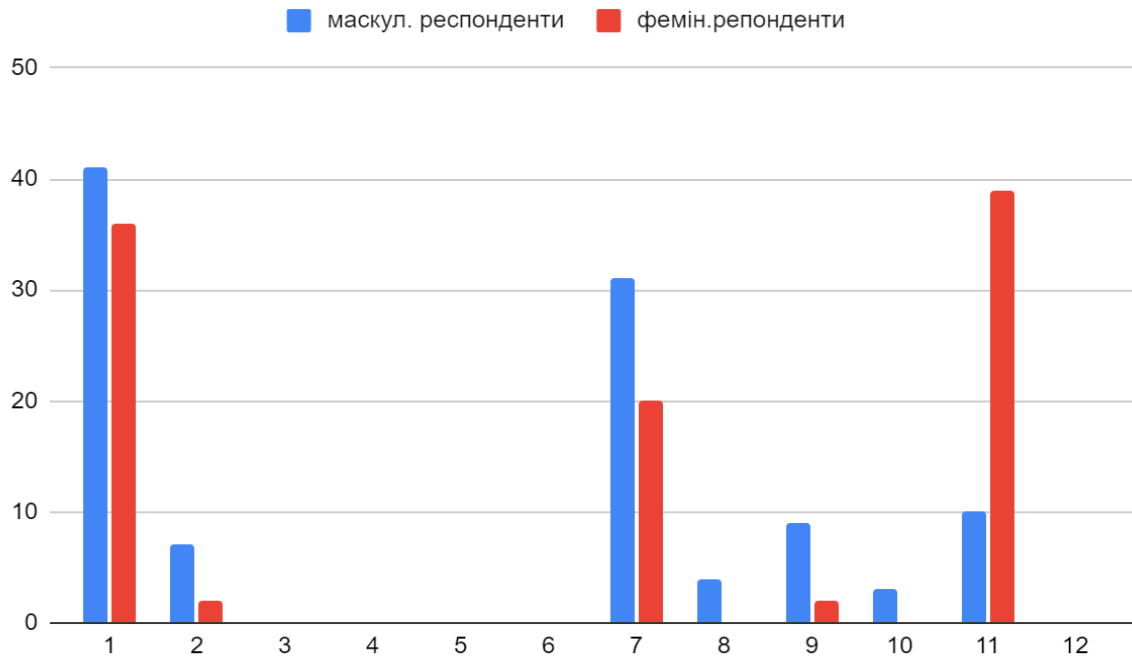

Рис. 3.1 Відповіді маскулінних і фемінних випробовуваних за ситуацією №1 методики "Чи схильні Ви до конфліктів" ("Втручання в конфлікт")

Отже, максимальну кількість відповідей було дано за категоріями 1, 7 і 11. Тобто випробовувані інтерпретували позицію активного втручання в конфлікт, окрім безпосередньо правильних відповідей, як відносини залежності та домінування, "суперечку", "дискусію". Зазначимо, що кількість фемінінних респондентів, які дали "правильні" відповіді, порівняно з маскулінними більша на 28,3%.

Рис. 3.2 зображує відповіді маскулінних і фемінних чоловіків і жінок за другою експериментальною ситуацією методики.

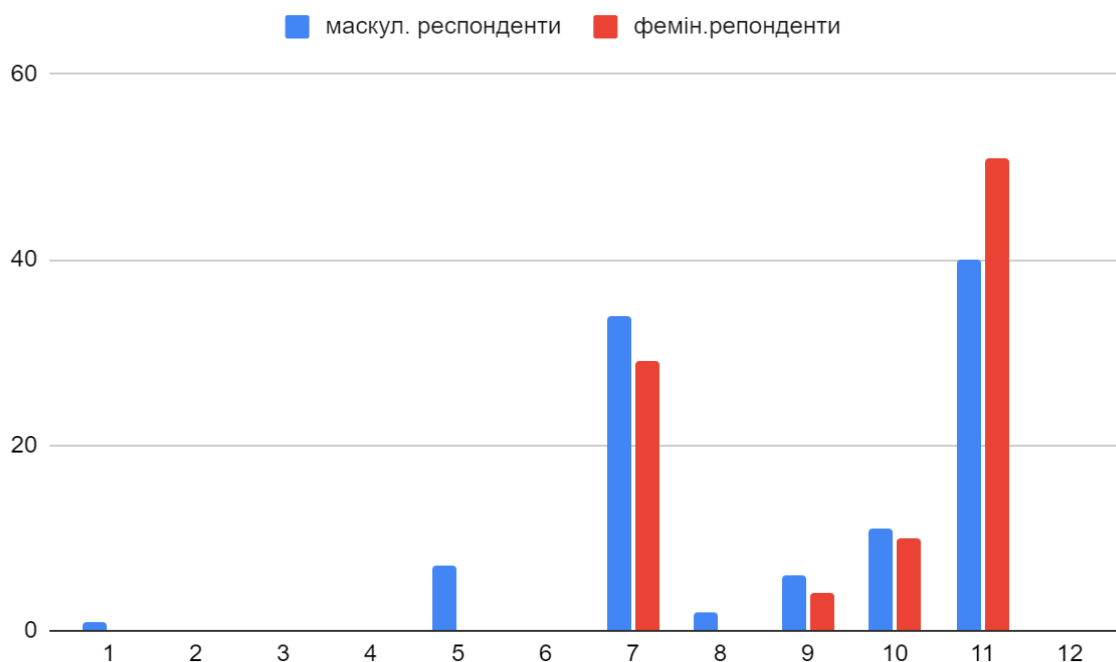

Рис. 3.2 Відповіді маскулінних і фемінних випробовуваних за ситуацією №2 методики "Чи схильні Ви до конфліктів" ("Невтручання в конфлікт")

На підставі отриманих результатів можна зробити висновок, що позицію невтручання в конфлікт максимальна кількість випробовуваних демонструють у відповідях 7 і 11 категорії, тобто відображають ситуацію "суперечки" і "дискусії", а також задану експериментальним матеріалом позицію неучасті в конфлікті. Близько 10 % випробовуваних у кожній групі поставилося до того, що відбувається, з гумором, чого не спостерігалось в попередній ситуації, зворотній за змістом даній.

Третя експериментальна ситуація методики, що відображає позицію втручання в конфлікт, відображена в Рис. 3.3

У відповідях випробовуваних за цією ситуацією спостерігається поява інтерпретацій, що належать майже до всіх категорій відповідей, але максимальна їхня кількість припадає на правильні відповіді у фемінних випробовуваних, особливо фемінних жінок. Таке розмаїття відповідей ми пов'язуємо, по-перше, з активним включенням випробовуваних у процедуру дослідження. А, по-друге, зі збільшенням на експериментальній ілюстрації методики числа дійових осіб із трьох (як на попередніх) до чотирьох.

Рис. 3.3 Відповіді маскулінних і фемінних респондентів за ситуацією № 3 методики "Чи схильні Ви до конфліктів" ("втручання в конфлікт")

Результати, отримані під час аналізу четвертої експериментальної ситуації методики, що відображає позицію невтручання в конфлікт, представлені у Рис. 3.4

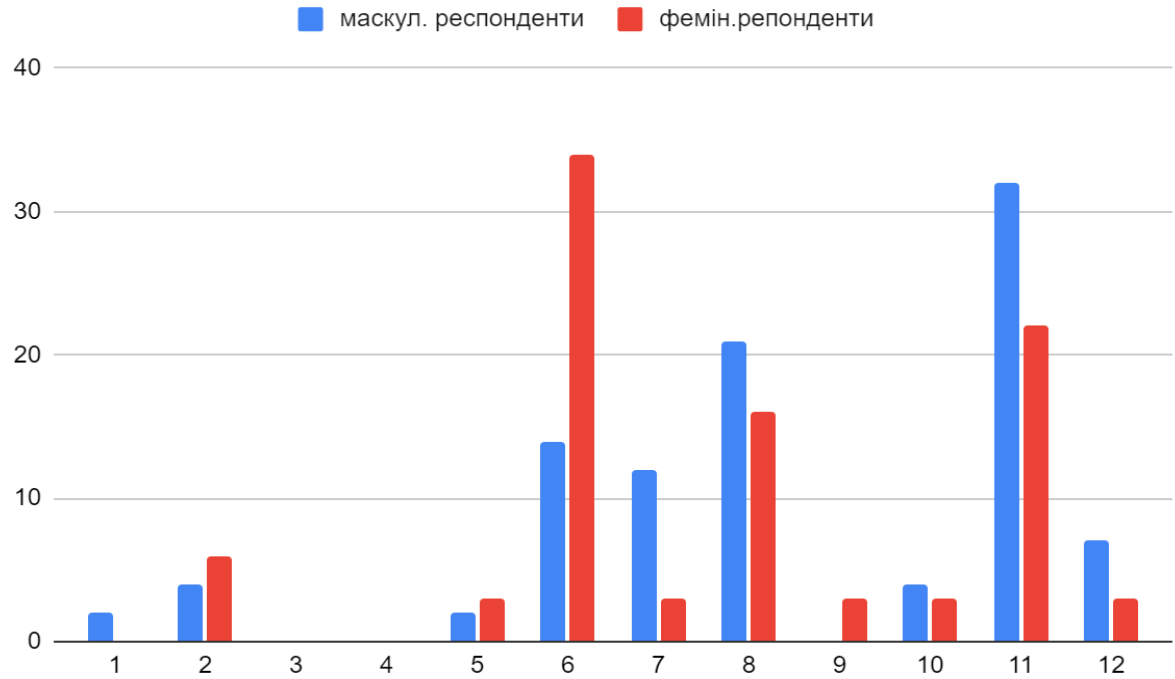

Рис. 3.4 Відповіді маскулінних і фемінних випробовуваних за ситуацією № 4 методики "Чи схильні Ви до конфліктів" ("Невтручання в конфлікт")

Відсоток правильних відповідей залишається доволі високим, крім того, маскулінні та фемінні респонденти акцентують увагу на власних переживаннях наслідків конфліктної ситуації та своєму внутрішньому світі. Цей факт вказує, як нам здається, на свідоме сприйняття випробовуваними конфліктної ситуації та її подальший аналіз. Зазначимо, що переживання наслідків конфліктної ситуації найактуальніше для фемінних чоловіків і жінок. Імовірно, це пов'язано з репрезентованим у їхній свідомості образом конфлікту, що відрізняється від такого у маскулінних випробовуваних, які спрямовані переважно на розв'язання конфлікту, а не орієнтовані на його емоційне переживання, особливо фемінними жінками. Проте аналіз власного внутрішнього стану характерний більше для маскулінних чоловіків, що може свідчити про раціональний підхід цієї категорії випробовуваних до розв'язання конфлікту.

Результати, отримані за п'ятою експериментальною ситуацією методики, що відображає позицію втручання в конфлікт, подано у Рис. 3.5

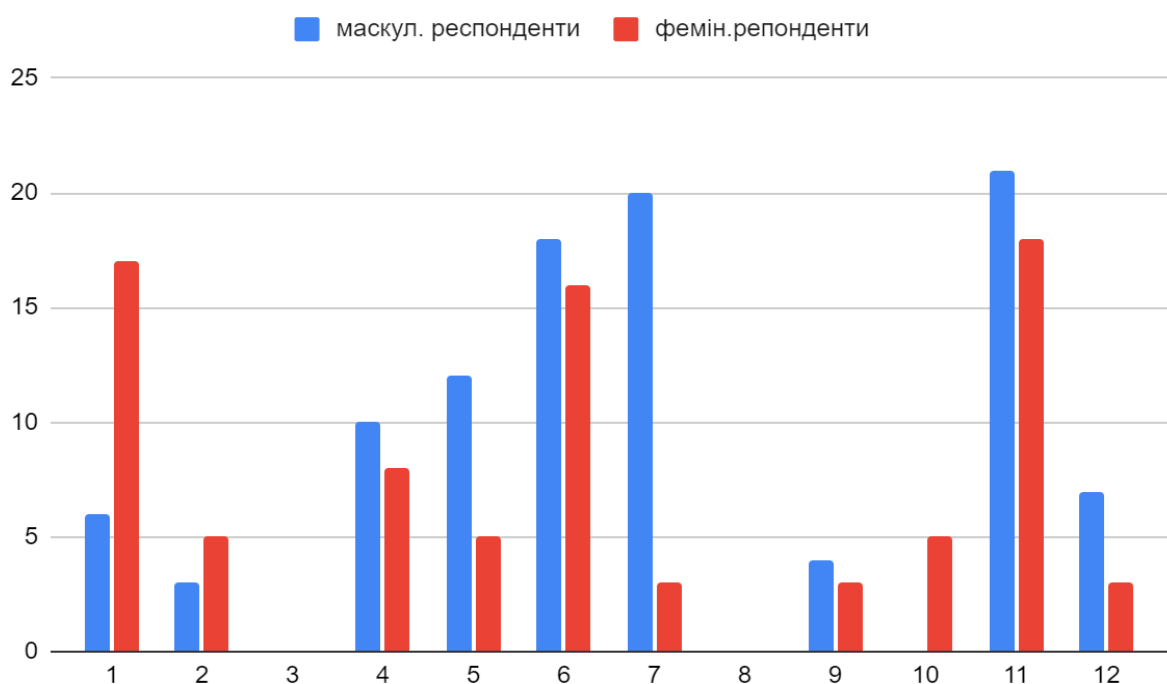

Рис. 3.5 Відповіді маскулінних і фемінних випробовуваних за ситуацією № 5 методики "Чи схильні Ви до конфліктів" ("Втручання в конфлікт")

Максимальну кількість відповідей випробовуваних отримано за категоріями 1, 6, 7, 11. Це означає, що для випробовуваних найбільш важливими в конфлікті є стосунки залежності та домінування, наслідки ситуації, "суперечка", "дискусія" та безпосереднє сприйняття позиції втручання в конфлікт. Іншими словами, і фемінні, і маскулінні чоловіки та жінки оцінюють свій статус у групі, усвідомлюють конфліктність ситуації, прогнозують її наслідки. Близько 12% учасників дослідження готові уникнути втручання в конфлікт через його уникнення та відхід. Приблизно така сама кількість опитуваних зосереджені на власних переживаннях у конфліктній ситуації. У відповідях респондентів не виявлено потреби в розумінні один одним та переживання власного відчаю, страху та інших емоцій.

Рис. 3.6 зображує розподіл відповідей випробовуваних за розглянутими категоріями щодо 6-ої ситуації методики.

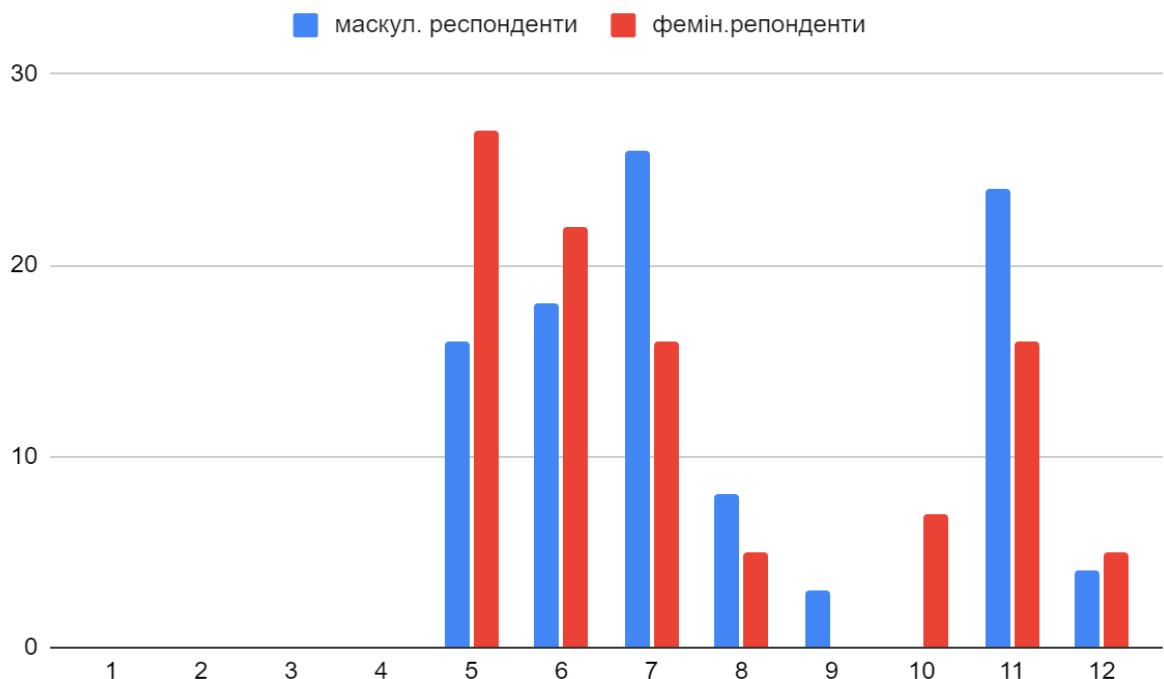

Рис. 3.6 Відповіді маскулінних і фемінних випробовуваних за ситуацією № 6 методики "Чи схильні Ви до конфліктів" ("Невтручання в конфлікт")

Для цієї позиції невтручання в конфлікт характерними виявилися переживання випробовуваними власного стану в конфлікті, наслідків ситуації, прагнення до врегулювання конфлікту. Причому, якщо для фемінінних респондентів укотре актуальними є емоційні переживання, для маскулінних - прагнення до врегулювання конфлікту. Кількість випробовуваних, які дали "правильне" прочитання експериментальної ситуації, у групі маскулінних більша, ніж у фемінінних майже на 11 %.

Результати, отримані під час аналізу відповідей за сьомою ситуацією методики (невтручання в конфлікт), наведені у Рис. 3.7

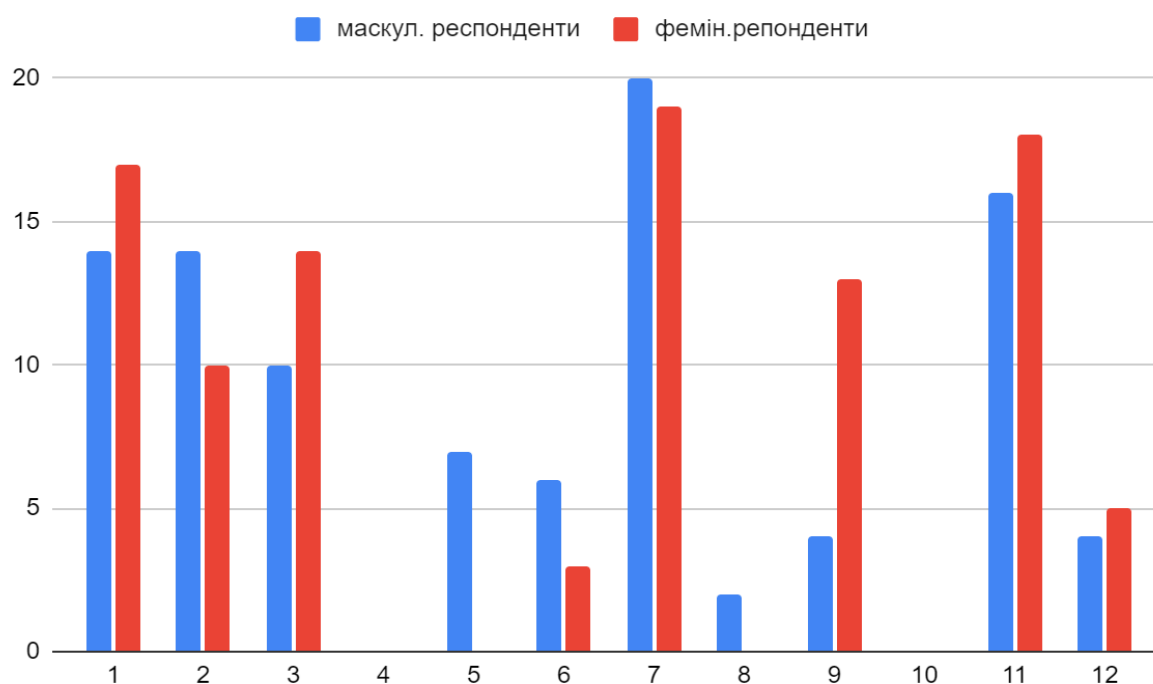

Рис. 3.7 Відповіді маскулінних і фемінінних випробовуваних за ситуацією № 7 методики "Чи схильні Ви до конфліктів" ("Невтручання в конфлікт")

Перше, що привертає до себе увагу в отриманих результатах, - це відсутність відповідей четвертої категорії, які відображають розв'язання конфлікту з вибором стратегії ухилення або уникнення. Отже, навіть у тому разі, коли випробовувані реально не беруть участі в конфлікті, вони не розглядають стратегію уникнення як таку, що може бути застосована для них

самих, тобто аналізують перебіг конфлікту і можливі стратегії поведінки в ньому. Це припущення підтверджується тим фактом, що кількість відповідей, отриманих за 7 категорією, перевищує кількість відповідей, що належать до інших категорій.

Розподіл відповідей випробовуваних за розглянутими категоріями в ситуації вступу в конфліктні дії можна побачити у Рис. 3.8

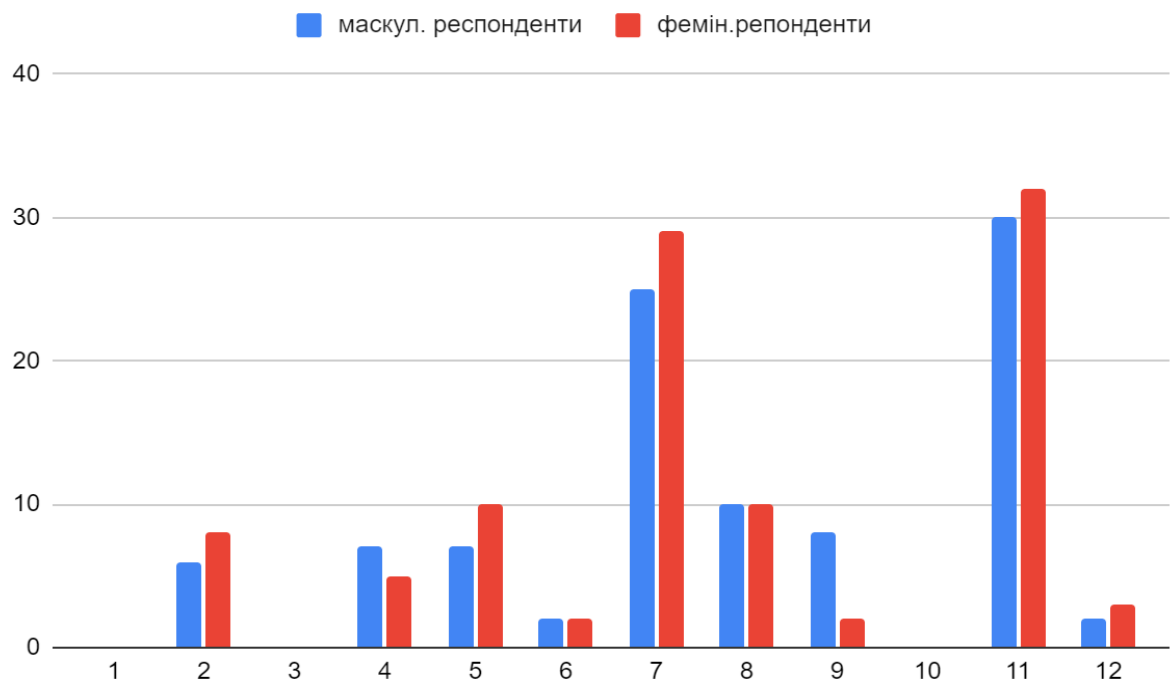

Рис. 3.8 Відповіді маскулінних і фемінних випробовуваних за ситуацією № 8 цієї методики (“Втручання в конфлікт”)

Найбільша кількість відповідей припадає на категорії, що відображають міжособистісні стосунки випробовуваних на тлі "суперечки" і "дискусії", а також сприйняття запропонованої ситуації як конфліктної та прагнення до її врегулювання. Менша кількість відповідей належить до категорій встановлення партнерських відносин, варіанту розв'язання конфлікту через стратегію відходу, переживання власного стану в конфлікті. Причому маскулінним респондентам більшою мірою, ніж фемінним випробовуваним, властиве деяке гумористичне сприйняття конфліктної ситуації. Можна зробити висновок, що ця якість сприяє, з одного боку,

певному зниженню напруги, що виникає в конфлікті, у протиборчих сторін, а з іншого - відображає аналітико-синтетичне сприйняття маскулінними чоловіками і жінками конфліктної ситуації. Прояв емоцій у котре характеризує невпевнену поведінку фемінінних чоловіків і жінок у конфлікті.

Отже, на підставі отриманих результатів можна зробити такий висновок:

1) Спектр відповідей респондентів, що належать до всіх інтерпретаційних категорій методики, запропонованих Н.М. Романовою, з урахуванням зробленого нами доповнення, досить широкий.

2) Для фемінінних чоловіків і жінок більшою мірою характерне емоційне сприйняття конфлікту, для маскулінних же чоловіків і жінок - раціональне.

3) Кількість неправильних відповідей за кожною ситуацією перебуває в межах 5 %, що ми вважаємо цілком допустимою похибкою цього експериментального етапу.

3.2. Взаємозв'язок ступеня конфліктності з конструктами фемінності та маскулінності

Конфлікт є особливий випадок, вид взаємодії між людьми. Але, незважаючи на свою незвичність, гостроту, він містить, несе і реалізує через себе всі основні риси й особливості, весь спектр суттєвих ознак того типу соціальності, в якому живуть люди - учасники конфлікту. У звичайних, спокійних умовах ці риси, ознаки, детермінанти соціальних відносин приховані й непомітні, і розпізнати їх дуже складно. Але варто ситуації змінитися, і ці риси починають проявлятися в крайній формі, підпорядковуючи собі людську поведінку, опосередковану індивідуально-особистісними особливостями.

Люди відрізняються один від одного за низкою ознак: статтю, віком, особливостями темпераменту, минулим досвідом зумовлення, когнітивними

структурами тощо. Ці чинники слід враховувати, якщо необхідно пояснити, чому різні люди, опинившись в однакових умовах, поведуться по-різному. У різних ситуаціях людина може поводитися так чи інакше, але, незважаючи на це, її поведінка в ситуації конфлікту може бути досить зрозумілою і детально описаною.

Конфлікти породжуються певним типом відносин між людьми, вони є варіантом розвитку цих відносин за певних умов. Люди, своєю чергою, головні дійові особи будь-якого конфліктного протистояння, і кожна людина, незалежно від типу соціальності, має специфічні внутрішні умови, інтереси, мотиви, установки, спрямованість активності, норми регуляції поведінки та діяльності. Тому значення саме цих психологічних характеристик тих, хто конфліктує, є важливою умовою розуміння внутрішніх детермінант конфліктної поведінки, точного прогнозування її наслідків, методів управління та розв'язання конфліктів.

Для того щоб з'ясувати спектр складових причинної зумовленості конфліктної поведінки залежно від статевої приналежності, ми представляли респондентам опитувальники анкети Н.Ф. Вишнякової, побудовані за принципом комплементарності. Вибірка респондентів становила 167 осіб із них: чоловіків N=67 та жінок N = 100 осіб.

У Табл. 3.5 представлено результати опрацьованих відповідей респондентів, ранжовані нами за факторними групами причин конфліктної поведінки.

Таблиця 3.5

**Ранжування факторних груп причин конфліктної поведінки
залежно від статевої належності респондентів.**

№ п/п	Причинні факторні групи	Кількість респондентів			
		чоловіки		жінки	
		абс.	%	абс.	%
I	Особистісні	12	16,1	32	31,9

II	Індивідуально-психологічні	15	19,6	26	25,8
III	Об'єктивно-суб'єктивні	30	39,3	27	27,3
IV	Соціально-психологічні	19	25	15	15

Видно, що найбільший відсоток у жінок набрала причинна факторна група, пов'язана з особистісними особливостями (31,9%), що впливають на передконфліктну поведінку і виникнення конфлікту. Далі за зменшенням відсоткового співвідношення у жінок йдуть об'єктивно-суб'єктивні, індивідуально-психологічні та соціально-психологічні причинні факторні групи (Рис.3.9)

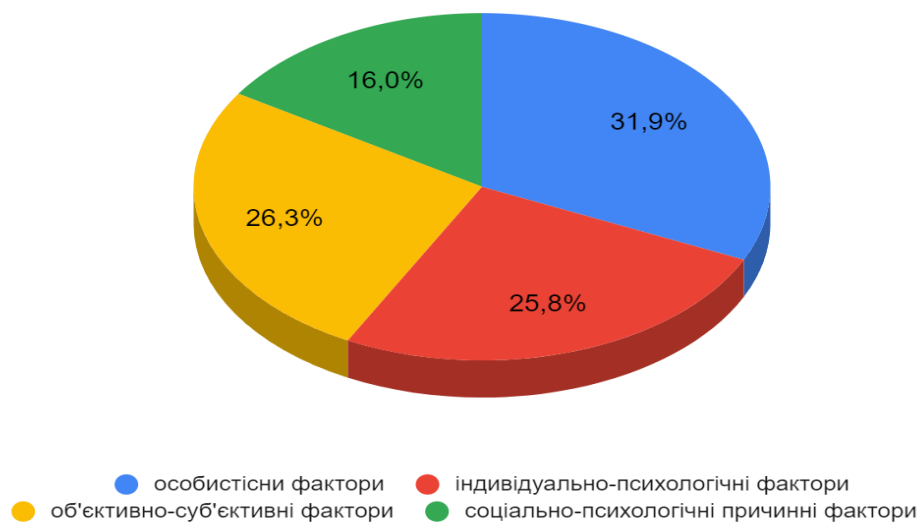

Рис.3.9 Відсоткове співвідношення причинних факторних груп конфліктної поведінки в жіночій вибірці респондентів, %

У групі чоловіків переважають причини, опосередковані об'єктивно-суб'єктивними чинниками (39,3%). Однак у чоловіків значимість причинних факторних груп, на відміну від жінок, інша. А саме, на частоту конфліктів впливають соціально-психологічні, об'єктивно-суб'єктивні та меншою мірою особистісні чинники (Рис. 3.10).

У зв'язку з цим постає питання, які складові в причинних факторних групах є домінантними і мають ваговий коефіцієнт, що впливає на ймовірність виникнення конфліктної ситуації.

Рис. 3.10 Відсоткове співвідношення причинних факторних груп конфліктної поведінки в чоловічій вибірці респондентів, %

Подальше дослідження цього аспекту дало нам змогу виявити у структурі факторних груп причин конфліктної поведінки окремо для чоловічої та жіночої вибірки ті складові, які виявилися найбільш значимими. Результати цього аналізу подано нами в Таблиці 3.6

Таблиця 3.6

Ранжування конфлікто-утворювальних складових залежно від статевої належності респондентів

№ п/п	Конфліктоутворюючі факторні групи	Кількість респондентів			
		чоловіки		жінки	
		абс.	%	абс.	%
1	Когнітивні складові	18	26,8	10	9,8
2	Статева приналежність	12	17,9	13	13,5

3	Гендерна складова	7	10,7	47	47,3
4	Мотивація	12	16,9	19	19,1
5	Соціальна роль	9	13,4	26	25,7
6	Ступінь самооцінки	20	29,5	16	16
7	Тип особистості	9	14,3	16	16,5
8	Психічні стани	7	11,6	18	17,8
9	Схильність	11	16	27	27,1
10	Ступінь конфліктності	7	11,6	15	14,7
11	Викривлення інформації	18	26,8	24	24
12	Психологічна несумісність	11	16,9	26	26,3

У чоловічій вибірці домінантними причинами конфліктних ситуацій є ступінь особистісної самооцінки (29,5%), когнітивні складові (26,8%) та викривлення інформації (26,8%). У жіночій вибірці пріоритет було віддано гендерній складовій, що виражається у ступені маскулінності та фемінності (47,3%), схильності до конфліктної поведінки (27,1%) і психологічній несумісності (26,3%).

Таким чином, можна зробити висновок, що значення саме цих соціально-психологічних характеристик тих, хто конфліктує, є важливою умовою розуміння внутрішніх детермінант конфліктної поведінки.

3.3 Коефіцієнт потенційної конфліктності особистості: фактор частоти міжособистісних конфліктів

Одним із видів соціально-психологічного конфлікту є міжособистісний конфлікт, який визначають як усвідомлену суперечність між людьми в умовах спілкування за наявності спроб її розв'язання на основі емоційних стосунків. Особливості особистості в міжособистісних конфліктах, описаних нами в першому розділі, виявляються в її статево-вікових, гендерних та

характерологічних особливостях. Ці особливості, на нашу думку, і детермінують ступінь конфліктності.

У цій частині дослідження ми детальніше проаналізували показники особистісних властивостей індивідуальності маскулінних і фемінінних респондентів.

Кореляційний і факторний аналізи в загальній вибірці респондентів дали змогу виявити структури індивідуальних властивостей маскулінності та фемінності респондентів (Табл. 3.7), що сприяють і не сприяють прояву ступеня конфліктності.

Показово, що в групі маскулінних респондентів у всіх факторах найяскравіше виокремилися властивості, які сприяють прояву різних форм конфліктності.

Таблиця 3.7

Факторне відображення структури індивідуальності маскулінних і фемінінних респондентів

Показники		Маскулінні респонденти			Фемініні респонденти		
		Фактори			Фактори		
		1	2	3	1	2	3
Агресивність	реактивна	0,523		0,854		-0,672	
	спонтанна		0,569	0,382		0,371	
Емоційна лабільність		0,859			0,204	0,363	
Депресивність				0,426		0,466	0,544
Надконтроль					0,471		0,789
Дружелюбність						0,865	
Домінування		0,347	0,679				
Мужність		0,843		0,876			
Жіночність					0,786		
Імпульсивність			0,879				
Невротичність		0,575			0,606	0,378	

Оптимістичність		0,786				
Емотивність					0,875	
Ригідність		0,576	0,381			
Тривожність	-0,506			-0,461	0,873	
Частка пояснюваної дисперсії	10,07	7,69	7,24	6,74	5,96	6,09

У результаті проведеного аналізу показників у групі маскулінних чоловіків і жінок та в групі фемінних жінок і чоловіків було виявлено, що взаємозв'язки між індивідуальними властивостями різних рівнів мають багатозначний характер. Це свідчить про наявність суттєвих відмінностей структури різнорівневих зв'язків у групових вибірках маскулінних і фемінних респондентів як за кількістю, так і за характером значущих зв'язків. У групі маскулінних жінок не виявлено зв'язку статусу конфліктної людини з властивостями та показниками структури їхньої індивідуальності.

Одним з висновків можна сказати, що респонденти з високим рівнем самооцінки (у нашій вибірці переважно маскулінні чоловіки та невеликий відсоток маскулінних жінок (18,7%), які сприймали конфліктну ситуацію як важливу й серйозну подію, були схильні обирати інструментальні, проблемно орієнтовані способи поведінки, а респонденти з низьким рівнем самооцінки та високим рівнем тривожності (незалежно від суб'єктивного бачення ситуації) (у нашій вибірці, здебільшого фемінні жінки та невеликий відсоток фемінних жінок), були схильні до вибору інструментальних, проблемно орієнтованих способів поведінки.

Таким чином, дослідження індивідуальності у двох різних за ступенем фемінності та маскулінності, полярних за вираженістю конфліктності вибірках респондентів дало змогу виокремити властивості, що сприяють прояву поведінкової конфліктності та її детермінації:

- 1) властивостями психодинаміки, особистісного і соціально-психологічного рівня;

2) агресивністю, спрямованою назовні або всередину.

Висновки до третього розділу

Проведення емпіричного дослідження впливу гендерних конструктів особистості на поведінку в конфлікті дають нам змогу зробити наступні висновки.

Проаналізувавши отримані показники за методикою «Статеворольовий опитувальник С. Бем (BSRI) ми сформували вибірку респондентів, які брали подальшу участь в експерименті брали особи - в них було виявлено високі показники ступеня прояву фемінних і маскулінних рис.

Дослідження психологічних складових конструктів маскулінності та фемінності за допомогою методики ММРІ (СБДЛ) показало, що фемінність характеризується надконтролем, суворим дотриманням соціальних норм, тривожністю, невпевненістю, відповідальністю, та оптимістичністю, що веде до завищеної самооцінки. Маскулінність асоціюється з ригідністю, стійкістю поглядів, прагматичністю, імпульсивністю та індивідуалістичністю, яка ускладнює передбачення реакцій на конфлікти. Обидва конструкти поділяють песимістичність і емоційну лабільність. Ці знання дозволяють комплексно оцінювати конфліктну поведінку індивіда та визначати фактори, що впливають на його схильність до конфліктів.

За допомогою методики Т. Лірі виявлено, що гендерні характеристики мають вплив на особистісні якості в міжособистісних стосунках. Маскулінізовані особи, незалежно від статі, схильні до домінування, тоді як фемінізовані особи проявляють більшу дружелюбність. Особливо, маскулінізовані жінки мають вищий рівень дружелюбності, ніж маскулінізовані чоловіки, показуючи баланс між маскулінністю та фемінністю. Аналіз інших характеристик вказує на широкий спектр якостей, що характеризують гендерні конструкти, включаючи егоїстичність,

агресивність, підозрілість, підпорядкованість, залежність, та альтруїстичність.

Дослідження за методикою Н.М. Романової допомогло встановити, що ставлення до конфліктів залежить від статево-рольових характеристик індивідів. Фемінні учасники більш емоційно сприймають конфлікти, маючи вищий відсоток "правильних" відповідей у ситуаціях активного втручання, в той час як маскулінні учасники демонструють аналітичний підхід та зосередженість на рішеннях. Незалежно від гендеру, загальна тенденція полягає у аналізі конфліктних ситуацій та пошуку рішень, навіть якщо індивіди не беруть безпосередньої участі у конфлікті. Маскулінні респонденти часто використовують гумор для зниження напруженості та ефективного вирішення конфліктів.

Використовуючи анкети за методикою Н.Ф. Вишнякової, було досліджено, що жінки частіше виявляють конфліктну поведінку через особистісні особливості, особливо на етапі перед конфліктом і в момент його виникнення. Чоловіки, з іншого боку, схильні враховувати об'єктивно-суб'єктивні чинники, прагнучи до більш об'єктивної оцінки ситуації. Для жінок ключовим чинником конфлікту є гендерна складова, конфліктна поведінка та психологічна несумісність. У чоловіків основними причинами конфліктів є самооцінка, когнітивні складові та викривлення інформації. На основі отриманих даних можна зробити висновок, що гендерна ідентичність впливає на формування конфліктної поведінки у жінок сильніше, ніж у чоловіків.

Таким чином, нами були досліджені гендерні конструкти особистості - маскулінні та фемінні - у контексті конфліктної поведінки, та їх вплив на поведінку в конфлікті.

ВИСНОВКИ

Результати теоретико-емпіричного дослідження впливу гендерних конструктів на поведінку в конфлікті дають змогу зробити наступні висновки:

Теоретичне дослідження поняття та феномену "конфлікту" в міжособистісному контексті показує, що конфлікт є неодмінним та універсальним явищем у соціальному житті, яке виявляється у різноманітних сферах від сім'ї та робочого місця до міжнародних відносин. Його роль може бути двоякою: конфлікт може сприяти позитивним змінам, розвитку особистості та групи, допомагаючи вирішувати різноманітні проблеми та розходження в поглядах, а також може призводити до деструкції та розбіжностей. Розуміння конфлікту вимагає багатогранного підходу та врахування різноманітних факторів, які впливають на його виникнення, розвиток та вирішення. При цьому, підходи до вивчення конфліктів можуть бути різноманітними, від диспозиційних до системних, що дозволяє зрозуміти його багатовимірність та комплексність.

Таким чином, конфлікт є важливим елементом соціального життя, який, будучи правильно зрозумілим та конструктивно вирішеним, може відігравати позитивну роль, сприяючи розвитку та гармонії в суспільстві.

Теоретичне дослідження статевих та гендерних чинників (фемінні та маскулінні конструкти), що впливають на поведінку особистості в конфлікті вказує на багатоаспектність цієї теми, яка включає в себе як біологічні, так і соціально-психологічні аспекти. З одного боку, існують біологічні (статеві) відмінності між чоловіками та жінками, які можуть впливати на їх поведінку в конфліктних ситуаціях. З іншого боку, гендерні ролі, сформовані культурними стереотипами та очікуваннями, також відіграють важливу роль у визначенні поведінки чоловіків та жінок, впливаючи на те, як вони взаємодіють у конфліктних ситуаціях.

Це дослідження підкреслює необхідність розглядати статеві та гендерні відмінності як комплексний набір психологічних та соціальних факторів, які

взаємодіють між собою та формують унікальні особистісні характеристики. Проблематика гендерних відмінностей у конфліктних ситуаціях вимагає глибшого дослідження, адже різниці між чоловіками та жінками мають численні прояви в психічних характеристиках, інтересах та поведінці. Зокрема, у конфліктних ситуаціях чоловіки можуть відчувати загрозу своїй маскулінності при прояві традиційно "жіночих" рис, в той час як жінки можуть бути більш схильними до емпатії та використання компромісних стратегій. Розвиток цього дослідження вимагає переорієнтації уваги з глобальних категорій "чоловік" та "жінка" на індивідуальні типи особистостей, що забезпечує можливість зрозуміти, яким чином різні особистісні характеристики впливають на поведінку в ситуаціях конфлікту.

Емпіричне дослідження впливу конструктів маскулінності та фемінності в міжособистісній конфліктній взаємодії було реалізовано за допомогою такого діагностичного інструментарію, як "Полорольовий опитувальник" С.Бем; методика ММРІ (СБДЛ) Л.Н.Собчик; методика "Тест міжособистісних стосунків" Т.Лірі; методика "Малюнок чоловіка і жінки" Н.М.Романової; тест "Чи схильні Ви до конфліктів" Н.Ф.Вишнякової.

Завдяки "Статевро-рольовому опитувальнику" С.Бем ми змогли визначити тип гендерної ролі особи та сформувавши вибірку. Методика "Тест міжособистісних стосунків" Лірі допомогла нам вивчити типологію міжособистісних стосунків у групах маскулінних і фемінних чоловіків і жінок. Методика ММРІ (СБДЛ) Л.Н.Собчик допомогла нам вивчити характеристики особистості, які можна віднести до фемінних чи маскулінних конструктів як чоловіків, так і жінок. Проективна методика "Малюнок чоловіка і жінки" Н.М.Романової дала змогу дізнатися про гендерні установки фемінних і маскулінних чоловіків і жінок. А за допомогою теста Н.Ф.Вишнякової "Чи схильні Ви до конфліктів" ми дослідили причинну зумовленість конфліктної поведінки залежно від статевої приналежності.

Для впровадження кількісного аналізу в емпіричне дослідження, ми використовували IBM SPSS Statistics 26.0 на підставі ϕ^* - критерія Фішера та

факторного аналізу. Даний кількісний аналіз є основою для якісного аналізу, основні результати якого представлені нижче.

Досліджені конструкти маскулінності та фемінності в міжособистісній конфліктній взаємодії мають наступний опис.

Згідно з проведеним емпіричним дослідженням, можна зробити важливі висновки про вплив гендерних конструктів особистості на поведінку в конфліктах. Фемінність у цьому контексті асоціюється з надконтролем, суворим дотриманням соціальних норм, тривожністю, невпевненістю, відповідальністю, та оптимістичністю. Маскулінність, з іншого боку, виражається через ригідність, стійкість поглядів, прагматичність, імпульсивність та індивідуалістичність. Обидва ці конструкти включають песимістичність і емоційну лабільність.

У міжособистісних стосунках маскулінізовані особи схильні до домінування, тоді як фемінізовані особи проявляють більшу дружелюбність. Цікаво, що маскулінізовані жінки демонструють вищий рівень дружелюбності порівняно з маскулінізованими чоловіками, виявляючи баланс між маскулінністю та фемінністю.

Щодо ставлення до конфліктів, фемінні учасники емоційніше їх сприймають і більше активно втручаються у конфліктні ситуації, в той час як маскулінні учасники підходять до них більш аналітично. Загалом, існує тенденція до аналізу конфліктів та пошуку рішень, причому маскулінні респонденти часто використовують гумор для зниження напруженості.

Також дослідження вказує на те, що гендерна ідентичність впливає на формування конфліктної поведінки сильніше у жінок, ніж у чоловіків. Жінки частіше виявляють конфліктну поведінку через особистісні особливості, особливо на початкових етапах конфлікту.

Ці висновки вказують на складність взаємозв'язку між гендерними конструктами особистості та поведінкою в конфліктних ситуаціях, підкреслюючи, що маскулінні та фемінні характеристики впливають на різні

аспекти міжособистісної взаємодії, включаючи сприйняття конфліктів, стратегії їх вирішення, та загальну поведінку в суспільстві.

Отже, відповідно до аналізу та інтерпретації даних ми можемо сказати, що мета та завдання дослідження виконані в повному обсязі. Також нами підтверджується припущення про те, що гендерні конструкти мають вплив на формування конфліктної поведінки.

Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо у вивченні таких аспектів, як вплив культурних факторів на гендерні ролі, розгляд взаємодії гендеру та професійної поведінки, особливо в контексті управління та лідерства. Вивчення ролі освіти в формуванні гендерних уявлень та використання психологічних інструментів для аналізу може допомогти глибше зрозуміти цю тему. Також важливим є аналіз впливу соціальних медіа на гендерні конструкти та спостереження за їх динамікою змін у сучасному світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андреева О., Хріпко І. Гендерний підхід у фізичному вихованні учнівської молоді: сучасні дослідження і тенденції. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2018. № 2. С. 157-62
2. Бантишева О. О. Гендерно-вікові особливості схильності осіб юнацького віку до віктимної поведінки. *Науковий журнал Молодий вчений*. 2016. № 1 (28). 37 с.
3. Барабаш О. Стратегії поведінки в конфліктній ситуації. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 3. С. 208–212
4. Батрин Н. В. Стратегії та методи управління гендерними конфліктами. URL:[http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/13562/1/Gender Conflicts](http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/13562/1/Gender%20Conflicts) (дата звернення 11.04.2023).
5. Бенеш Г. Психологія: dtv-атлас : довідник / пер. з нім. за наук. ред. В. Васютинського. Київ : Знання-Прес, 2007. 510 с.
6. Березовська Л.І. Психологія конфлікту: навч.-метод.посіб. Мукачево: МДУ, 2016. 201 с.
7. Берлач А.І., Криволапчук В.О. Конфліктологія : навч. посіб. Вид. 2-ге, доповн. Одеса : ОДУВС, 2010. 162 с.
8. Гарькавець С.О, Волченко Л.П. Конфлікти в освітньому середовищі: діагностика та практика вирішення: навч.-метод.посіб. Харків: Друкарня Мадрид, 2020. 92 с.
9. Гендерна парадигма освітнього простору / За заг. ред. Дороніної Т. О. Кривий Ріг : ВЦ КГП ДВНЗ «КНУ», 2015. 150 с.
10. Главацька О.Л. Вплив батьківської сім'ї на гендерну соціалізацію. *Науковий вісник Ужгородського ун-ту*. Вип. Сер. Педагогіка. Соціальна робота. 2017. Вип.40. С.55-60.
11. Говорун Т. В., Кравець В. П., Кікінежді О. М. Гендерні дослідження: монографія. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2013. 448 с.

12. Говорун Т. Кікінеджі О. Гендерний дискурс в психологічній науці та педагогічній практиці. *Психологічний часопис*. 2016. С. 41-55.
13. Голованова Т.П. Гендерна політика міст: історія і сучасність. Матеріали 3-ої міжнар. наук. практ. конф., 23-25 жовт. 2013. Харків: ХНУМГ ім. О.М. Бекетова; 2013. 257 с.
14. Гребенюк М. О. Девіантна поведінка як наслідок незадоволеності потреби в самоактуалізації: монографія. Львів, ЛДУВС, 2015. 182 с.
15. Гуменюк Л. Й. Соціальна конфліктологія: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 564 с.
16. Гіденс, Е. Соціологія. Київ: Основи, 1999. 734 с.
17. Діденко Є. О., Кондратюк С.М. Гендерні особливості емоційного інтелекту особистості. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2016. №12. 256 с.
18. Єгорова Е.Б. Особливості прояву ворожості у хлопців і дівчат підліткового віку. *Проблеми сучасної психології: збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка*. 2013. Вип. 22. С.133-145.
19. Єфремова Г.Л. Інноваційні технології в сучасному освітньому просторі: колективна монографія. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. 444 с.
20. Кавиліна Г. К. Конфліктологія: навчальний посібник для здобувачів вищої освіти спеціальності: 012 Дошкільна освіта. Одеса: Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2021. 153 с.
21. Коломієць Т. В. Особливості емпатійної міжособистісної взаємодії в юнацькому віці : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Одеса, 2015. 21 с.
22. Коломієць, Т. В. Подолання гендерної асиметрії як механізм регулювання соціальних конфліктів українського суспільства. *Вісник НТУУ «КПІ»*. Сер. Політологія. Соціологія. Право. 2019. Вип. 3. 43 с.

23. Кон І. Чоловіки, які змінюються у мінливому світі. *Незалежний культурологічний часопис*. 2003. № 27. С. 7–48.
24. Котлова Л.О. Психологія конфлікту: курс лекцій: Навчальний посібник. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. 112 с.
25. Кікінеджі О. Соціально-педагогічні чинники становлення гендерної ідентичності дітей молодшого шкільного віку. *Науковий вісник Миколаївського нац. ун-ту ім. В.О. Сухомлинського*. Сер.Психологічні науки. 2016. № 1. С. 86-92.
26. Левін К. Теорія поля у соціальних науках / пер. Е. Сурпіна. – Академічний проект, 2019. 364 с.
27. Ложкін Г. В., Пов'якель Н. І. Психологія конфлікту: теорія і сучасна практика: Навч. посіб. Київ: ВД «Професіонал», 2006. 416 с.
28. Марченко О. Ю. Теоретико-методологічні основи гендерного підходу до формування аксіологічної значущості фізичної культури у школярів: дис. ... д-ра наук з фіз.вих: 24.00.02 / Нац. ун-т фіз вих-ня і спорту України. Київ, 2019. 590 с.
29. Науковий журнал «Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія». Том 33 (72) № 1. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 188 с.
30. Олексієнко С., Герман Л. Ворожість та образ ворога в сучасній психології. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. Серія «Психологія». 2017. 156 с.
31. Олійник Л. Статеве виховання : навчальний посібник з питань здійснення статевого виховання дітей від народження до юнацького віку. Миколаїв : ПП «Прінт-Експрес», 2010. 112 с.
32. Орлов В.Ф., Отич О.М., Фурса О.О. Психологія конфлікту: Навчально-методичний посібник для підготовки магістрів усіх форм навчання. Київ: ДЕТУТ, 2008. 422 с.
33. Основи теорії гендеру : навч. посіб. / за ред. В. П. Агеєвої, Л. С. Кобелянської, М. М. Скорик. Київ : «К.І.С.», 2004. 536 с.

34. Петрінко В.С. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма, таблиці: навч. посіб. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 360 с.
35. Психология личности: Словарь-справочник / за ред.: Горностая П. П., Титаренко Т. М. Київ: Рута, 2001. - 320 с.
36. Психологічна енциклопедія. / автор-упорядник Степанов О.М. Київ: Академвидав, 2006. 424 с.
37. Розанов В.А. Как мы понимаем психическое здоровье. В сб.: *«Пізнавальний та перетворювальний потенціал історичної психології як науки»*. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної інтернет конференції. О.: Видав-во ОНУ імені І.І.Мечникова, 2017. С. 107-108.
38. Рубин Дж., Пруйт Д., Ким Хе Сунг. Социальный конфликт: эскалация, тупик, разрешение. К.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2002. 352 с.
39. Рябоконт І. О. Якість трудового життя і нерівність: гендерний аспект. Social and labour relations: theory and practice, Social and Labour Relations: Theory and Practice, 2020. Volume 10, Issue 2. С. 21-31.
40. Самойлов А. М. Історичний аналіз підходів до профілактики девіантної поведінки молоді. URL: http://dspu.edu.ua/youngsc/AQGS/2013_6-2/pedagogy/147-155.pdf (дата звернення 17.05.2023).
41. Самойлов А. М. Профілактика девіантної поведінки підлітків у соціально-виховному середовищі загальноосвітньої школи: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. Вінниця, 2017. С. 19
42. Слободянюк, А. В. Психологія управління та конфліктологія : навч. посіб. для практичних та семінарських занять. Вінниця : ВНТУ, 2010. 120 с.
43. Сотська Г, Титаренко І. Посібник-практикум з формування конфліктологічної компетентності майбутніх фахівців з реклами і зв'язків з громадськістю. Київ: ТОВ «ДКС Центр», 2018. 48 с.

44. Статеву рольову психологія : колективна монографія / Кочарян А.С. та ін. Хмельницький. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. 236 с.
45. Степанюк О, Мельниченко О. Методичний посібник для фахівців, які впроваджують типову програму для кривдників: Збірник практичних матеріалів. Київ, 2020. 132с.
46. Ткалич, М. Гендерна психологія. Київ : Академія, 2021. 248 с.
47. Тлумачний словник. Українська мова : енциклопедія / НАН України, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні, Інститут української мови / В.М.Русанівський (співголова), О.О.Тараненко, М.П.Зяблюк та ін. Вид 2-ге., випр. і доп. К. : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.
48. Трофименко А. В., Константинова Ю.В. Конфліктологія та теорія переговорів : навчальний посібник. Маріуполь : МДУ, 2020. 375 с.
49. Турхан М. А. Формування готовності майбутніх соціальних педагогів до діяльності розв'язання професійних конфліктів у закладах освіти : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2016. 267 с.
50. Фестингер Л. Теорія когнітивного дисонансу. Учбові Матеріали для студентів і школярів України. URL: <http://um.co.ua/8/8-17/8-179343.html> (дата звернення 30.05.2023).
51. Чемерис Н. М. Адиктивна детермінанта у молодих осіб при формуванні повноцінної особистості. Тези Міжнар. наук.-практ. конф. до Всесвітнього дня здоров'я 2015 «Безпека харчових продуктів». *Східноєвропейський журнал громадського здоров'я*, 2015. № 2. С. 148-149
52. Чуносів М. О. Класифікація видів делінквентної поведінки як теоретична проблема. *Комп'ютерно-інтегровані технології*. Сер. Освіта, наука, виробництво. 2013. №11. С. 158-161.
53. Шапар В. Б. Великий сучасний тлумачний психологічний словник. Х.: Прапор, 2007. 640 с.
54. Щамбура Ю. В. / Особливості ставлення сучасних підлітків до булінгу (з урахуванням гендерного аспекту). *Science and Education a New*

Dimension. *Pedagogy and Psychology*, VII (80), Issue: 198, 2019. DOI: 10.31174/SEND-PP2019-198VII80

55. Arslan, C., Hamarta, E., & Usla, M. . The relationship between conflict communication, self-esteem and life satisfaction in university students. *Educational Research and Reviews*, 2010. 5(1), pp. 31–34.
56. Barbara Krahé, Robert Busching. The Contagious Effect of Deviant Behavior in Adolescence:A Longitudinal Multilevel Study. 2017. 543 p
57. Bem S.L. The Lenses of Gender: Transforming the Debate on Sexual Inequality. Yale University Press, 2004. 244 p.
58. Boulding K. E. Conflict and Defense. Valmy Publishing, 2018. 280 p.
59. Conway, M. Response styles to sadness are related to sex and sex-role orientation. *Sex Role*. 1990. Vol. 22.-№9-10. pp. 579-587.
60. Frable, D.E. S. Sex-typed execution and perception of expressive movement. *Journal of Pers. and Social Psychology*, 1987. Vol. 53. pp. 391-396.
61. Gergen-Mary, A. Toward a new psychology of gender. Pennsylvania State U-Delaware County Campus, Media, PA, US. New York, 1997. 299 p.
62. Kimmel M. The Gendered Society. *Oxford University Press*, 2006. 336 p.
63. Kohlberg, L. A cognitive-development analysis of children's sex-role concepts and attitudes. Stanford, CA: *Stanford University Press*, 1966. pp. 56-93.
64. Lynn, D.B. Parental and sex-role identification: A theoretical formulation. California, 1969. 321 p.
65. Maito Y. Organic theory vs Social contract theory of a state. New York, 2020. 124 p.
66. Michele W.A. Social learning view of sex differences in behavior. Stanford, 1966. pp. 56-82.
67. Michele B. *Journal of the History of Economic Thought*. 2021. Volume 43, Number 1. pp. 118-140.
68. Murerwa T., Guantai F. Conflicts and Conflict Management in Modern Organisations-A Pre–Conflict Resolution Environment Approach.

International Journal of Scientific and Research Publications. 2019. Vol. 9, no. 8. pp. 749-756.

69. Murphy B, Dionigi RA, Litchfield C. Physical education and female participation: a case study of teachers' perspectives and strategies. *Issues in educational research*. 2014. 24(3). pp. 241-58.

70. Reuell P. Resolving conflict: Men vs. women. *Harvard Gazette*.
[URL:https://news.harvard.edu/gazette/story/2016/08/resolving-conflict-men-vs-women/](https://news.harvard.edu/gazette/story/2016/08/resolving-conflict-men-vs-women/) (дата звернення 13.04.2023).

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Бланк статево-рольового опитувальника С. Бем

Інструкція: Нижче наведено низку характеристик жінок і чоловіків. Оцініть, будь ласка, наявність (чи відсутність) у більшості чоловіків (чоловічий варіант опитувальника) / жінок (жіночий варіант опитувальника) названих нижче якостей. Якщо «так», то поставте «плюс», якщо «ні» – мінус».

01	Впевнений/-на у собі		31	Легко приймає рішення	
02	Поступливий/-ва		32	Жалісливий/-ва до інших	
03	Готовий/-ва допомогти		33	Щирий/-ра	
04	Захищає власні переконання		34	Самодостатній/-ня	
05	Життєрадісний/-на		35	Прагне утішити	
06	Має мінливий настрій		36	Марнослашний/-на	
07	Незалежний/-на		37	Владний/-на	
08	Сором'язливий/-ва		38	Розмовляє м'яким голосом	
09	Сумлінний/-на		39	Привабливий/-ва	
10	Спортивний/-на		40	Людяний/-на	
11	Ласкавий/-ва		41	Сердечний/-на	
12	Артистичний/-на		42	Серйозний/-на	
13	Наполегливий/-ва		43	Відстоює свою позицію	
14	Схильний/-на лестити		44	Ніжний/-на	
15	Щасливий/-ва		45	Доброзичливий/-ва	
16	Сильний/-на як особистість		46	Агресивний/-на	
17	Відданий/-на		47	Довірливий/-ва	
18	Непередбачуваний/-на		48	Неорганізований/-на	

19	Вольовий/-ва		49	Виступає лідером/-кою	
20	Жіночний/-на		50	По-дитячому безпосередній/-ня	
21	Надійний/-на		51	Легко пристосовується	
22	Аналітичний/-на за складом розуму		52	Спирається на особисті інтереси	
23	Співчутливий/-ва		53	Уникає лайливих виразів	
24	Ревнивий/-ва		54	Непослідовний/-на	
25	Здібний/-на до лідерства		55	Конкурує з іншими	
26	Уважний/-на до потреб інших		56	Любить дітей	
27	Правдивий/-ва		57	Тактовний/-на	
28	Готовий/-ва ризикувати		58	Амбітний/-на	
29	Чуйний/-на		59	Чемний/-на	
30	Замкнутий/-та		60	Слідує прийнятим нормам поведінки	

Ключ до опитувальника представлено окремо. За кожен збіг з ключем за шкалами нараховується 1 бал. Показник фемінності (F), маскулінності (M) і основний індекс IS вираховується згідно з формулою: $F = (\text{сума балів з фемінності}) : 20$, $M = (\text{сума балів з маскулінності}) : 20$, $IS = (F - M) * 2,322$. Величина індексу, що був отриманий, співвідноситься з такими показниками: андрогінність – індекс в межах від -1 до +1; маскулінність – індекс менше -1, яскрава вираженість – менше - 2,025; фемінність – індекс більше +1, яскрава вираженість – більше +2,025.

**Ключ до розподілу характеристик за шкалами статево-рольового
опитувальника С. Бем**

№	Маскулінність	№	Фемінність
01	Впевнений/-на у собі	02	Поступливий/-ва
04	Захищає власні переконання	05	Життєрадісний/-на
07	Незалежний/-на	08	Сором'язливий/-ва
10	Спортивний/-на	11	Ласкавий/-ва
13	Наполегливий/-ва	14	Схильний/-на лестити
16	Сильний/-на як особистість	17	Відданий/-на
19	Вольовий/-ва	20	Жіночний/-на
22	Аналітичний/-на за складом розуму	23	Співчутливий/-ва
25	Здібний/-на до лідерства	26	Уважний/-на до потреб інших
28	Готовий/-ва ризикувати	29	Чуйний/-на
31	Легко приймає рішення	32	Жалісливий/-ва до інших
34	Самодостатній/-ня	35	Прагне утішити
37	Владний/-на	38	Розмовляє м'яким голосом
40	Чоловічий/-на	41	Сердечний/-на
43	Відстоює свою позицію	44	Ніжний/-на
46	Агресивний/-на	47	Довірливий/-ва

49	Виступає лідером	50	По-дитячому безпосередній/-ня
52	Спирається на особисті інтереси	53	Уникає лайливих виразів
55	Конкурує з іншими	56	Любить дітей
58	Амбітний/-на	59	Чемний/-на

Тестовий опитувальник міжособистісних відносин Лірі

Інструкція.

Вам пропонується список характеристик. Слід уважно прочитати кожен і вирішити, чи відповідає вона Вашому уявленню про себе. Якщо відповідає, то позначте її хрестиком або напишіть проти неї "ТАК". Якщо не відповідає, - нічого не пишеть. Одночасно або послідовно можна оцінити запропоновані характеристики з точки зору "Я - в ідеалі" (яким хочете бути), а також як підходять характеристики будь-якій людині, яка вас цікавить. Вас людині, яка Вас цікавить, - "Мій партнер". Якщо немає повної впевненості, знак "+" не ставте.

Текст опитувальника

I	1	Інші думають про нього прихильно	65	Любить давати поради
	2	Справляє враження на оточуючих	66	Справляє враження значущості
	3	Вміє розпоряджатися, наказувати	67	Начальницько-повелительний
	4	Вміє наполягати на своєму	68	Владний
II	5	Має почуття власної гідності	69	Хвалькуватий
	6	Незалежний	70	Гордовитий і самовдоволений
	7	Здатний сам подбати про себе	71	Думає тільки про себе
	8	Може проявити байдужість	72	Хитрий і розважливий
III	9	Здатний бути суворим	73	Нетерпимий до помилок інших
	10	Строгий, але справедливий	74	Своєкорисливий
	11	Може бути щирим	75	Відвертий
	12	Критичний до інших	76	Часто недружелюбний

IV	13	Любить поплакатися	77	Озлоблений
	14	Часто сумний	78	Скаржник
	15	Здатний виявити недовіру	79	Ревнивий
	16	Часто розчаровується	80	Довго пам'ятає образи
V	17	Здатний бути критичним до себе	81	Схильний до самобичування
	18	Здатний визнати свою неправоту	82	Сором'язливий
	19	Охоче підпорядковується	83	Безініціативний
	20	Поступливий	84	Лагідний
VI	21	Шляхетний	85	Залежний, несамотійний
	22	Захоплюються і схильний до наслідування	86	Любить підкорятися
	23	Поважний	87	Надає іншим приймати рішення
	24	Той, хто шукає схвалення	88	Легко потрапляє в халепу
VII	25	Здатний до співпраці	89	Легко потрапляє під вплив друзів
	26	Прагне ужитися з іншими	90	Готовий довіритися кожному
	27	Доброзичливий, доброзичливий	91	Прихильний до всіх без розбору
	28	Уважний і ласкавий	92	Всім симпатизує
VIII	29	Делікатний	93	Прощає все
	30	Схвалює	94	Переповнений надмірним співчуттям
	31	Чуйний до закликів про допомогу	95	Великодушний і терпимо до недоліків
	32	Безкорисливий	96	Прагне протегувати
I	33	Може викликати захоплення	97	Прагне до успіху

	34	Користується повагою в інших		98	Чекає захоплення від кожного	
	35	Володіє талантом керівника		99	Розпоряджається іншими	
	36	Любить відповідальність		100	Деспотичний	
II	37	Упевнений в собі		101	Сноб (судить про людей за рангом і особистим якостям)	
	38	Самовпевнений і напористий		102	Марнославний	
	39	Діловий і практичний		103	Егоїстичний	
	40	Любить змагатися		104	Холодний, черствий	
III	41	Строгий та різкий, де треба		105	Уїдливий, глузливий	
	42	Невблаганний та неупереджений		106	Злісний, жорстокий	
	43	Дратівливий		107	Часто гнівливий	
	44	Відкритий і прямолінійний		108	Бездушний, байдужий	
IV	45	Не терпить, щоб їм командували		109	Злопам'ятний	
	46	Скептичний		110	Проникнутий духом протиріччя	
	47	На нього важко справити враження		111	Упертий	
	48	Образливий, делікатний		112	Недовірливий і підозрілий	
V	49	Легко ніяковіє		113	Боязкий	
	50	Не впевнений в собі		114	Сором'язливий	
	51	Поступливий		115	Відрізняється надмірною готовністю	
	52	Скромний		116	М'якотілий	
VI	53	Часто вдається до допомоги інших		117	Майже ніколи і нікому не заперечує	
	54	Дуже шанує авторитети		118	Ненав'язливий	
	55	Охоче приймає поради		119	Любить, щоб його опікали	

	56	Довірливий і прагне радувати інших		120	Надмірно довірливий
VII	57	Завжди люб'язний в обходженні		121	Прагне здобути прихильність
	58	Цінує думку оточуючих		122	З усіма погоджується
	59	Товариський і уживчивий.		123	Завжди доброзичливий
	60	Добросердечний		124	Всіх любить
VIII	61	Добрий, вселяє впевненість		125	Занадто поблажливий до оточуючих
	62	Ніжний і м'якосердий		126	Намагається втішити кожного
	63	Любить піклуватися про інших		127	Піклується про інших на шкоду собі
	64	Безкорисливий, щедрий		128	Псує людей надмірною добротою

Обробка й інтерпретація результатів.

Після того, як Ви оціните себе, підраховуються бали за кожним з 8 октантів, наведених нижче на малюнку психограми методики. Кожний плюс («так») оцінюється в 1 бал, таким чином, максимальна оцінка рівня – 16 балів.

- 1 октант: питання 1-4, 33-36, 65-68, 97-100.
- 2 октант: питання 5-8, 37-40, 69-72, 101-104.
- 3 октант: питання 9-12, 41-44, 73-76, 105-108.
- 4 октант: питання 13-16, 45-48, 77-80, 109-112.
- 5 октант: питання 17-20, 49-52, 81-84, 113-116.
- 6 октант: питання 21-24, 53-56, 85-88, 117-120.
- 7 октант: питання 25-28, 57-60, 89-92, 121-124.
- 8 октант: питання 29-32, 61-64, 93-96, 125-128.

Якщо Ви оцінювали кілька особистостей - "Я - зараз", "Я - в ідеалі", "Мій партнер", то до кожної оцінюваної особистості свій окремий підрахунок балів (кількості "+") за кожним блоком.

За такими формулами визначаються показники за двома основними факторами: домінування і дружелюбність.

- Домінування = $(I-V)+0,7 \times (VIII+II-IV-VI)$
- Дружелюбність = $(VII-III)+0,7 \times (VIII-II-IV+VI)$

Отримані кількісні показники по кожному з октантів від 0 до 16 переносяться на психограму.

